

Amerika Birleşik Devletleri'nin Tepe Kavramı: Amerikan İstisnacılığı

Amerikan İstisnacılığı'na Dair Analitik Bir İnceleme

The United States' Concept of the Top: American Exceptionalism

An Analytical Examination of American Exceptionalism

Efe Vaçin¹

Öz

Bu makalede, Amerika Birleşik Devletleri'nin varlık bilinci ile uyumlu öz-benliğini kazanmasına bir dayanak noktası oluşturan Amerikan İstisnacılığı kavramı analiz edilmektedir. Amerikan İstisnacılığı, temelde Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer ulus-devletlerden ayrı, eşsiz ve benzersiz özelliklerine vurguda bulunan bir terimler ailesinin şemsiye kavramıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ben-idrakini/öz-benliğini uluslararası sistemin kalbinde, hatta üstünde bir konumda şekillenmesini sağlayan bu kavram, Amerikan kültüründe ve tarihinde özel bir öneme sahiptir. Öte yandan bu kavrama verilen önemde, uluslararası ilişkilerin değişken doğasına orantılı kaymalar yaşanmaktadır. Konjonktürel, yani dönemsel ve bağlamsal özellikleri bulunan bu kavramın, Amerikan dış siyasetinde izlenen tutum/davranışlar dizisine göre güç kazandığı veya kaybettiği görülmektedir. Amerikan genel stratejisinde benimsenen idealist tutum/davranışlar Amerikan İstisnacılığı için bir güç kaynağı iken; realist perspektife dayalı atılan adımlar bu kaynağın enerjisini düşürmektedir. Bu enerjiyi liberal değerlerle birlikte canlı tutmak ama aynı zamanda maddi dünyanın sömürü sisteminde yer almak için, bu iki zıt kutbun birleştirilmesi öngörülmüştür. Böylelikle makale, iki zıt kutbun birleştirildiği, Amerikan İdeolojisi adlı sentez dönemde, Amerikan İstisnacılığı'nın güç kaymalarını ve dönüşümlerini incelemek üzere kuramsal çerçevesinde Çıkarların Uyumlu İlkesi ve Bağlantı Yaklaşımı'na önemli bir yer vermiştir. Biri idealist, diğeri realist perspektifi ifade eden bu çerçeve, liberal değerlerin defansif görünen ofansif tutumlarına dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Bu perspektifte çalışmanın temel sorunsalı, sömürgecilik politikalarına meşru bir zemin hazırlanması taktirinde bir ulus-devletin, ben-idrakinin ne kadar tehlikeli olabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: Amerikan İstisnacılığı, Çıkarların Uyumlu, Bağlantı, ABD, Açık/Kaçınılmaz Yazgı

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Abstract

This article discusses the concept of American Exceptionalism and its role in shaping the United States' self-identity. American Exceptionalism is a term that highlights the unique characteristics of the United States that set it apart from other nations. It has been influential in American culture and history, positioning the country at the forefront of the international system. However, the importance of this concept varies with changes in international relations. The article notes that American Exceptionalism gains or loses power based on the country's foreign policy approaches. Idealist attitudes and behaviors strengthen American Exceptionalism, while realist perspectives weaken it. To maintain the strength of American Exceptionalism with liberal values while participating in the material world, a balance must be struck. The article examines the power shifts and transformations of American Exceptionalism during the synthesis period, focusing on

¹ Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, vacinefe0@gmail.com, ORCID: 0009-0004-1740-5861

the Harmony of Interests and the Linkage Approach as key theoretical frameworks. The main concern is the potential dangers when a nation-state's self-consciousness supports colonial policies.

Keywords: American Exceptionalism, Harmony of Interests, Linkage, USA, Manifest Destiny

Paper Type: Research Paper

Giriş

Genel anlamda fikirler, olgular, olaylar ve sembollerle ilişkili sözcükler anlamına gelen kavramlar (Sönmezoğlu, 2019), Uluslararası İlişkiler alanının değişken doğasında yerini daimî ve güçlü bir şekilde korumaya devam etmektedir. Uzun yıllardır akademik ve siyasi alanlarda sıkça adından söz ettiren Amerikan İstisnacılığı bu kavramların başında gelmektedir. Aslında bu durum son derece ilginçtir. Çünkü, Amerikan İstisnacılığı kavramına yönelik analitik çalışmalar oldukça yenidir. Son yirmi-otuz yıldaki bir avuç eser, bu kavramın anlam muhtevasına dikkat çeken sayılı sistematik incelemelerdir. Bu duruma karşılık, Amerikan İstisnacılığı kavramı, anlam havzasında günden güne genişlemeye gitmeye devam etmektedir. Son on-on beş yıl içinde, kavramın siyasi ve özellikle akademik alanlarda bir canlanma yaşadığını söylemek mümkündür. Bu durumun ana nedeni, kavramın tarihsel eğilimler ve olayların şekillendirdiği bir yapısının bulunmasıdır. Buna göre, Amerikan İstisnacılığı kavramını bir "gündem maddesi" haline dönüştüren temel nedenler arasında, o dönemin konjonktürel şartları büyük bir önem taşımaktadır.

Bu makalenin hareket noktası ve öncelikli sorusu bu konjonktürel şartların neler olduğu ve nasıl oluştuğu etrafında şekillenmiştir. Bu soru çerçevesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin genel stratejisinin kökenlerine inme ihtiyacı duyulmuştur. Geleneksel olarak, Amerikan stratejisi bir tarafta idealist değer ve düşünceleri, diğer tarafta realist bakış açısı arasındaki gerilimi yansıtır. Realist perspektif sistemik ve maddi ilkeler ile ABD stratejisinin temelini oluştururken, Amerikan toplumunda idealizmin derin kökleri bulunmaktadır. Bu kökler, genel stratejisinin amaçlarını ve araçlarını liberal değerlere ve demokratik siyasi sistemlere bağlamaktadır (Sneberg, 2015). Bu çerçevede, bu konjonktürel şartlar iki birbirine zıt kutup arasında gidip gelmektedir. İdealist açı, Amerikan İstisnacılığı kavramına hassasiyet göstermektedir. Bu hassasiyet, onu olumlamak veya doğrulamak gibi çeşitli söylemlerle olabilmektedir. Bu söylemlere ek olarak, ulus-İçi ve uluslararası tutumların liberal değerler (hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları ve özgürlük gibi) ile örtüştüğü bir konjonktür yaratmak bu kavramda belirgin bir parlama oluşturmaktadır. Realist açıysa, Amerikan İstisnacılığı kavramının anlam havzasına mesafeli yaklaşmaktadır. Geneli tek-tarafı ve katı-ofansif tutumlar ile liberal dayanakların silikleştirildiği materyalist dünya görüşüne sahiptir.

Amerikan genel stratejisi, geçtiğimiz son iki yüzyıl boyunca bu iki karşı kutbu uzlaştırma ve yeni bir düzen oluşturma girişiminde bulunmuştur. Bu girişim ABD'ye stratejisinde süreklilik, istikrar ve öngörülebilirlik sağlamıştır. İdealizm, ABD'nin bu stratejisinin formülasyonunda ayrı bir öneme sahiptir. Bu dünya görüşünün sahip olduğu idealist değerler ve ideallerin sürekli önemi, Amerikan İstisnacılığı kavramının ve hassasiyetinin korunmasına bağlıdır (Melby, 1995). ABD, bu değerlerin korunduğu, geliştirildiği, benimsendiği ve dünyaya yayıldığı konjonktürler içinde istisnai bir ulus-devleti yansıtmaktadır. Bunun yanında, realist perspektifin bu değerlerden uzak, katı ve ofansif tutumları bu istisnai ulus-devlet anlayışını köreltmektedir. Bu iki kutup arasındaki uzlaşma bütünleşik bir değerler sistemi veya ideoloji yaratılması ile gerçekleşmiştir. Sıkça adına "Amerikan İdeolojisi" denilen bu sistem idealist ve realist görüşlerin sentezini ifade etmektedir.

Bu genel çerçevede çalışma idealist perspektifi defansif, realist görüşüyse ofansif kanatta değerlendirmektedir. ABD dış siyaseti, her iki kanadı ortak bir amaç için kullanarak, bu iki kanadı birbirini dengeleyici ve tamamlayıcı bir noktaya getirmeyi hedeflemiştir. Bu durum, yayılcılık ve sömürgecilik mantığı ile ilerletilen bir dış politika anlayışına gri bir alan yaratmak için dizayn edilmiştir. Böylelikle makale, Amerikan İdeolojisi çevresinde gelişen bu dış politika anlayışında, Amerikan İstisnacılığı kavramında meydana gelen dönüşümleri incelemektedir. Bu süreç içindeki

politikaların işleyişi, gelişimi ve doğurduğu sonuçların Amerikan İstisnacılığı kavramında ne gibi yansımalarının olduğunun tespiti temel amaçlar arasında olacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Stratejik Derinlik ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu adlı eserde, siyasi kavramların, siyasi olaylardan daha önemli ipuçları verebileceği belirtilmektedir (Davutoğlu, 2021). Bu siyasi kavramlar, bir ulusun yöneldiği genel ve sürekli amaçları (Frankel, 1964) olan ulusal çıkarlarının meşruiyet temelini oluşturabilmektedir. Örneğin, 19. yüzyıl dış politikasının ulusal çıkarları, yayılmacılık politikaları etrafında şekillenmekte idi. Bu çerçevede geliştirilen jeopolitik teoriler, bu yayılmacı anlayışın meşru zeminini sağlamaya dönük çalışmalardı (Davutoğlu, 2021). Bunun tipik bir örneği Ratzel'in ortaya attığı "hayat sahası" (*Lebensraum*) teorisidir. Batılı devletler, bu teoriyi, yayılmacılık politikalarının bilimsel bir dayanağı bulunduğunu göstermek için kullanmışlardır (Glassner ve Blij, 1967). Bu örneklerden bir diğeri, uluslararası ilişkiler alanında dönemsel özellikler taşıyan Amerikan İstisnacılığı kavramıdır. Bu kavram, uluslararası ilişkiler alanının dinamik şartları altında güç ve bu güce bağımlı olan etki kaymaları yaşamaktadır. Bunun en net yansımaları, 1945 sonrası kurulan Amerikan hegemonyası ve Trump'ın devlet başkanlığı dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Amerikan İstisnacılığı, hegemonik bir kavram özelliği taşır; ancak bu hegemonya yalnızca politik, askeri ve ekonomik üstünlükler ile sınırlı bir anlam taşımaz (Aşkan, 2022). Lockhart ve Spanos'a göre, "ABD'nin diğer tüm devletlerden farklı olduğu"nu ifade eden bir kavramsal çerçeveye sahiptir (Lockhart, 2003; Spanos, 2008). Bu duruma karşılık, Trump'ın başkanlığı, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD öncülüğünde kurulan yeni dünya düzenin ve bu düzenin dayandığı liberal değerlerin geleceğini hiçe sayan bir portre çizmiştir (Oğuz, 2019). Bu duruma karşın, Amerikan hegemonyası liberal değerler üzerine kurumsallaşmıştır. Bunun için Amerikan İstisnacılığı kavramının altın çağı sıklıkla bu kurulum ile ilişkilendirilmektedir (Şener, 2014; Çiftçi, 2009).

Amerikan İstisnacılığı kavramının gerçek önemi, bu kavramın analitik bir düzlemde ele alınması ile ortaya çıkmaktadır. Bu kavram, Amerikan kültüründe, bir terimler ailesinin şemsiye kavramı görünümündedir. Bu anlamda, Amerikan İstisnacılığı bir ağacın gövdesi ise, bu terimler bu kavramın köklerini oluşturmaktadır. Amerika'nın özgünlüğüne (*America is distinctive*), benzersizliğine (*America is unique*) ve örnek ülke olmasına (*America is exemplary*) dikkat çeken bu terimler (Pease, 2009), Amerikan İstisnacılığı kavramına sağlam temeller oluşturmuşlardır. Tyrell'e göre, bu terimler, kavramsal olarak Amerikan İstisnacılığı teriminden farklıdır ve ondan yorumlama gücü açısından daha az yararlı olduklarını kanıtlamışlardır. Bu üç kavram şunlardır: Amerikan Yolu (*American Way*), Amerikan Rüyası (*American Dream*) ve Amerikan İnancı (*American Creed*) (Tyrell, 2021).

Amerikan İstisnacılığı, tarihsel süreç içinde, bu sağlam temeller üzerinde yeni açılımlarda bulunmak üzere terimler havzasını genişletme yoluna gitmiştir. Bu durum, çeşitli siyasi ve tarihi olaylar zinciri etrafında şekillenmiştir. Esasen 1607, 1630, 1776 veya 1861-1865 yılları aralığında Amerikan İstisnacılığı kavramının henüz olgunlaşmadığı tespit edilmiştir (Tyrell, 2021). Buna karşılık, ilk olarak 1630 yılında kişisel ve grup deneyimleri etrafında şekillenen bir mit görüntüsü vermeye başladığı kabul edilmektedir; bu durum sıklıkla efsanevi bir yaratılış ile ilişkilendirilir (Walt, 2011; Tyrell, 2021). Amerikan İstisnacılığı Miti (*The Myth Of American Exceptionalism*) olarak da isimlendirilen (Walt, 2011) bu efsanevi köken, sıklıkla Püriten valisi John Winthrop ile özdeşleştirilmektedir. 1630'da Massachusetts Körfez Kolonisi için ifade ettiği "bir tepenin üzerindeki şehir" (*city upon a hill*) ibaresinin bu açılımı yansıttığı kabul edilmektedir (Pease, 2009; Engen, 2020). Ronald Reagan'ın veda konuşmasında, parıldayan/ışıldayan tepe üzerindeki şehir" (*shining city on the hill*) ifadesini modern dönem Amerika'sında dile getirmesi, bu köklerin gücüne ve devamlılığına net bir vurgu içermiştir (Oğuz, 2019). Bu duruma ek olarak, bu efsanevi kökenin tarihsel arka planında, dini veya ilahi izlerin güçlü bir etkisinin yer aldığı söylenebilir. İstisnacılık düşüncesine dini bir perspektiften bakanlar için, ABD hem Hristiyan toplumu hem de Tanrı'nın gözünde ilahi bir görev için seçilmiş bir yaratılışa sahiptir (Tyrell, 2021; Sümer, 2008;

Şener, 2014). Bu çerçevede, Tanrı'nın dünyaya dair planlarını ilerletmek için ABD'nin 'seçilmiş' bir devlet olduğuna inanılmaktadır (Guyatt, 2007).

'İlahi takdir' öğretisinin izlerine, ABD'nin kuruluş yıllarında da rastlamak mümkündür. Öyle ki, ABD'nin ilk başkanı olan George Washington ve halefi John Adams'ın, bu ilahi temasa önem verdikleri gözükmemektedir. G. Washington'a göre, ABD'nin ulusal bağımsızlık çabalarında attığı her adımda ilahi bir gücün izleri yer almaktadır. Adams'a göre ise, ABD'nin kuruluşu, ilahi temasın bir eseridir (Garaudy, 2002). Amerikan İstisnacıılığı kavramına güçlü bir dayanak teşkil eden bu dini kökene rağmen, ilahi takdir ile bağlantı zor bir konudur (Tyrell, 2021). ABD, Püriten etkisi öncülüğünde Hristiyan bir ulus olarak kabul edilse dahi, bu onun seçilmiş bir ulus olduğunu ifade etmez. İncil öğretisine göre yalnızca tek bir seçilmiş ulus olabilir: Bu ulus *İsrail*'dir. ABD, bir nevi, Eski Ahit *İsrail*'inin istisnai özelliklerini kendi üzerine aktarmaya çabalamaktadır. David Gushee'ye göre, "Tanrı'nın İncil'deki *İsrail* ile olan özel ilişkisinin, başka bir ulusa aktarabileceği veya aktarıldığına inanmak için, hiçbir kutsal metin garantisi mevcut değildir" (Gushee, 2003; Tyrell, 2021).

Bu teolojik yanlışlığa rağmen, Amerikan İstisnacıılığı kavramının dini kökenlerinde mutlak bir gerilemenin olmadığını belirtmek mümkündür. Bu durum temelde, bu köken ile ilişkili politika yapımlarının hayata geçirilmesiyle bir anlam kazanmıştır. Amerikan dış politikasının, bir klasikleşmiş söylem/kelime dağarcığının bulunduğu söylenebilir. Bunlar özgürlük, demokrasi ve adalet gibi ilerleme değerlerini ileri taşımaktır. Bu temel ilkeleri yaygınlaştırma ve her tür haydut despotluklara karşı bu değerleri savunma görevi, Tanrı ile ABD arasındaki özel ilişkiyi ifade eder. Bu doğrultuda, Amerikan dış politikasındaki bu liberal değerler, genellikle belirli bir inanç sistemi etrafında şekillenmektedir (Arslan ve Arı, 2004). Bu inanç sisteminin adı, "Kaçınılmaz Yazgı" (*Manifest Destiny*) olarak gazeteci John O. Sullivan tarafından ortaya atılmıştır (Sampson, 2003; Şener, 2014; Tyrell, 2021). Sullivan'a göre, "Hakikatin hayat veren ışığından mahrum bırakılan dünya milletlerine yönelik bu kutsal görev için, Amerika seçildi; onun yüce liderliği, kralların, hiyerarşilerin ve oligarkların tiranlığını öldürecektir. Tarla hayvanlarından daha kıskanılacak bir varoluşa sahip olan binlercesine Amerika, barış ve iyi niyetin müjdesini taşıyacaktır" (Sullivan, 2017). Kaçınılmaz Yazgı çerçevesinde, ABD'nin yer aldığı kıtada doğal bir yayılma hakkı vardır. Bu hak, kazanılmış değil; Tanrı tarafından ABD'ye verilmiş bir haktır. Bu hakka karşı durmak ve geçerliliğini sorgulamaya açmak, Tanrı'yı sorgulamak ile eş değerdir. Buna ek olarak, bu inanç etrafında bir araya gelen kitlelere göre, Tanrı, ABD'yi dünyanın geri kalan bölgelerine özgürlük götürmesi amacıyla görevlendirmiştir (Sümer, 2008). Tyrell, bu ilahi göreve karşın, Kaçınılmaz Yazgı'nın temelde, demokratik kurumları ve beyaz Amerikalıların gücünü ve refahını yaymanın anahtarı olduğunu vurgulamıştır. Batıya doğru genişlemek, kolektif insan gücü ile ulusu istisnai hale getirmenin bir yolu idi (Tyrell, 2021). Bu anlamda, Kaçınılmaz Yazgı kavramının 19. yüzyıl jeopolitik yayılmacı teoriler kategorisinde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu durumun en net örneği, 2 Aralık 1823 tarihli Monroe Doktrini'dir. Bu bildiriye göre, ABD, Avrupa devletlerinin Kuzey, Orta ve Güney Amerika bölgelerine yönelik yayılmacılık politikalarının önüne geçecekti (Viorst, 1967). Kaçınılmaz Yazgı kavramının, ABD'nin Atlantik'ten Pasifiğe; Kuzey Kutbu'ndan tropik bölgelere olan yayılmasını "tanrının bariz isteği" temelinde açıklaması, Monroe Doktrini planın teorik çerçevesini sunmaktadır (Bostanoğlu, 1999; Şener, 2014). Amerikan ulusal çıkarları için bir meşruiyet zemini geliştirmeye dönük bu tip kavramlar, bu özelliklerinin benzerliği nedeni ile bazı zamanlarda Amerikan İstisnacıılığı yerine kullanılmaktadırlar (Şener, 2014).

Amerikan İstisnacıılığı kavramının tarihsel çerçevesi açısından bir diğer önemli nokta, "istisnacıılık" teriminin oldukça yeni bir olgu olduğudur. İstisnacılık terimine 1950'li yıllara dek sosyal bilimler literatüründe rastlanılmadığını bulgulayan araştırmalar bulunmaktadır (Ceaser, 2012). İstisnacılık üzerine yapılan çalışmaların çoğu, son elli yıl içinde ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda üretilen az sayıda eser, istisnacılık yorumlarını derleyen ilk etkili yorumları oluşturur (Everett, 2017). David Potter, 1958 yılında yayınladığı *People of Plenty* adlı eserinin neredeyse tüm alt başlıklarında bolluk (*abundance*) terimini, Amerika'nın eşsiz ekonomisi ile ilişkilendirdi (Potter, 1954). 1956'da Perry Miller, Püriten vizyonunun benzersiz bir Amerikan vizyonuna olan

dönüşümüne önem veren *Errand Into The Wilderness* eserini yayınladı (Miller, 1956). Louis Hartz, *The Liberal in Tradition America* eserinde, Amerika'nın feodal olmayan geçmişi ile liberal ideolojisi arasında bir bağ kurarak Amerika'nın benzersizliğine vurguda bulundu (Hartz, 1954).

Everett'e göre, 1950'li yıllarda yayımlanan bu eserlerin her biri Amerika'nın ekonomik, politik ve dini geleneklerinin benzersiz özelliklerine dikkat çekmiştir (Everett, 2017). Öte yandan, istisnacılık teriminin uluslararası kamuoyunda ortaya çıkışı daha geç dönemlerde gerçekleşmiştir. Esasen ABD'nin kuruluşundan bu yana, bu istisnai hassasiyetin izlerini görebilmek mümkündür. Bu durum, ABD'nin dünyanın geri kalan ülkeleriyle olan iletişimde önemli bir yer kaplamıştır. Örneğin, Washington'un Veda Konuşması'nda, Monroe Doktrini'nde hem Theodore Roosevelt'in emperyalizminde hem de Woodrow Wilson'un enternasyonalizminde, Franklin D. Roosevelt'in Soğuk Savaş doktrinlerinde ve Reagan dönemindeki "Dört Özgürlüğü" yayma misyonunda, son olarak 11 Eylül saldırılarından sonra Bush doktrininde önemli bir yer kaplamıştır (McDougall, 1997; Kissinger, 1994). Bu örneklerle rağmen, 2007 yılına kadar bu terimin bir parlama noktasının olduğunu söylemek zordur. 2007'ye kadar uluslararası toplumda bilinmeyen istisnacılık terimi, B. Obama'nın ABD başkanı seçilmesinden sonra yaygınlaşmıştır. Cumhuriyetçi Parti'nin Obama için "Amerikan İstisnacılığı"nın düşmanı olarak kınaması bu yaygınlaşmada kilit rol oynamıştır. Televizyon izleyicileri, bu belirsiz terimin tam olarak ne anlama geldiğini öğrenmek için telefon ve bilgisayarlarına akım etmiştir. Amerikan medyasında, 2007 yılları aralığında terimin kullanımı neredeyse hiç yokken, 2011-2012 yıllarında zirveyi görmüştür (Tomes, 2014). Bu zirveyi takiben, 2012 başkanlık seçimlerinde, "Amerikan İstisnacılığı" ilk defa bir Amerikan siyasi örgütü olan Cumhuriyetçi Parti'nin programında bütün bir bölüm haline getirilmiştir (Peters ve Wooley, 2012).

Amerikan İstisnacılığı kavramı için sağlam temeller oluşturan bu girişimlerin ve olayların yanı sıra, konuya eleştirel bir perspektiften yaklaşan araştırmalardan da söz edilebilir. Bu konuya yönelik araştırmaların ortaya çıkışı tarihçiler, sosyologlar ve siyaset bilimciler tarafınca son yirmi beş ile otuz yıl içinde gerçekleştirilmiştir. Bu tür eserler arasında dikkate değer olanlar şu şekilde listelenmiştir: Hietala'nın *Manifest Design*, Hunt'ın *Ideology and US Foreign Policy*, Tyrell'in *Exceptionalism in an Age of International History*, Ross'un *The Origins of American Social Science* ve Lipset'in *American Exceptionalism; A Double Edged Sword* (Everett, 2017). 1980'ler ile 1990'larda ortaya çıkan bu eserlerin yanında; son birkaç yıl içerisinde Amerikan İstisnacılığı kavramını temel alan eleştirel çalışmalarda bir canlanma başlamıştır. Bu eserlere örnek olarak: Sirvent ve Haipong'un *American Exceptionalism and American Innocence*, Tyrell'in *A New History of an Old Idea: American Exceptionalism*, Chomsky ve Robinson'un *The Myth of American Idealism* ve Walt'un *The Myth of American Exceptionalism* eserleri örnek oluşturabilir. Bütün bu eserlerin Amerikan İstisnacılığı konusunda ortak değer yargıları bulunmaktadır. Bunlar, Amerikan İstisnacılığı kavramını bir ideoloji veya anlatı (*narrative*) olarak görerek, uzun ömürlü yapısına dikkat çekmektedirler. Bu eserler, Amerikan İstisnacılığı kavramının belirli olayların ve tarihsel eğilimlerin etkisi ile şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu anlamda dönemsel ve bağlamsal birtakım özelliklere sahip olan bu kavramın yenilenebilen, esneyebilen ve dönüşebilen bir yapısı bulunmaktadır. Son olarak bu çalışmaların çoğu, yüzyıllarca istisnai ideolojiyi şekillendiren bazı unsurlara da dikkat çekmiştir: Evrensel cumhuriyetçilik, ırkçılık, yayılmacılık, dini ahlakçılık gibi faktörlerin yanı sıra, bu makalenin de kuramsal çerçevesinde bulunan *laissez-faire* kapitalizmi bu unsurlar arasındadır (Everett, 2017).

Amerikan İstisnacılığı kavramı, varlık alanını ve sahip olduğu anlam havzasını her geçen gün genişletmektedir. Bu genişleme sürecine paralel olarak, kavram, "benzersiz" bir ulus olma fikrinin ötesine geçmiş bulunmaktadır. ABD, tarihi, ekonomisi, coğrafyası ve içsel-değerleriyle diğer uluslar için bir rol model olma özelliğine erişmiştir. Buradaki en kritik nokta, ABD dışında hiçbir devletin bu ideal yapıya hiçbir zaman ulaşamayacağıdır. Bunun temel nedeni, "Büyük Amerika" ilkesinin ilahi bir güç tarafından verilen "kaçınılmaz bir kader" olmasıdır (Aşkan, 2022).

2. Amerikan İstisnacılığı'nın Çıkarların Uyumu ile İlişkisi

Güç kavramı, uluslararası politika literatüründe tanımlanması ve ölçülmesi en zor kavramlardan bir tanesi olma özelliğini korumaktadır. Joseph Nye'a göre güç, "aşk gibidir, onu yaşamak, tanımlamaktan ve ölçmekten kolaydır; fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz" (Nye, 2005). Robert Keohane ve Joseph Nye ikilisine göre güç, "bir aktörün diğer aktörlere normal şartlarda uzak duracağı eylemleri yaptırabilme yeteneğidir" (Keohane ve Nye, 1977). Bir başka deyişle, güç, "birinin istediği sonuçları elde edebilme kapasitesidir" (Nye, 1990; Nye, 2005). Keohane ve Nye gücün kapasitesini ve temel özelliklerini belirlemek için, sert (*hard*) ve yumuşak (*soft*) olmak üzere iki tür gücün varlığından bahsetmektedir (Keohane ve Nye, 1998). Bazı yazarlarca (Melissen, 2005; Carr, 1946; Yapıcı, 2015) kesin çizgilerle birbirinden ayrılması mümkün görünmeyen bu güç türleri, niteliksel açıdan ayrılmaktadırlar.

Sert güç, devletlerin askeri ve ekonomik kapasiteleri ile orantılı potansiyel zorlama kabiliyetidir (Nye, 2004). Yumuşak güç ise, devletlerin politikalarında savundukları değerlerin, kültürlerin ve kurumların meşru veya cezbedici kılınmasını ifade eder (Nye, 2004; Sönmezoğlu, 2019; Hacıbektaşoğlu ve Kodaman, 2022). Bu anlamda, sert gücün merkezinde zorlama ve baskı kurarak emir yolu ile ikna etmek yer almaktadır. Buna karşılık, yumuşak gücün odağında ise ortak değerler kurmak ve kültür politikaları ile bir cazibe merkezi oluşturarak yanına çekmek yer alır (Nye, 2004).

Yumuşak gücün hareket noktası, ülkenin sahip olduğu ekonomik zenginlik, hayat tarzı (örneğin Amerikan Yolu gibi), demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi değerleri örnek almak isteyen devletleri etki altına alabilme potansiyelidir (Hacıbektaşoğlu ve Kodaman, 2022). Bu doğrultuda, yumuşak güç, cazibe ve çekicilik ile karşı tarafın düşüncelerini istenilen şekilde yönlendirebilme yeteneği olarak ortaya çıkmaktadır (Nye, 2004). Bu yeteneğin kullanımı için gerekli olan araçları Nye üç başlık altında toplamıştır: Kültür, siyasi değerler ve dış politika (Nye, 2004). Bu noktadaki önemli olan konu, bu üç aracın nasıl cazibeli ve kabul gören bir düzeye getirilebileceği ile ilgilidir. Bu durum, devletlerin bir durum özelinde, fayda/maliyet hesaplaşmasına gitmesi ile mümkündür. Rasyonalite varsayımına göre, aktörler, aralarından tercih yapmak zorunda oldukları birbirinden farklı stratejileri gözden geçirirler. Her birinin fayda ve maliyetlerini göz önünde tutarak başarılı olma olasılıklarını belirlemektedirler (Mearsheimer, 2009). Bu yaklaşıma göre karar alıcılar, eğer bir eylem diğerinden daha yüksek bir beklenen faydayı teşvik etmekteyse bu eylemi, bir diğerine tercih edecektir (Perea, 2012).

Bu tercih aşamasında, faydanın yüksekliğine dair genel bir kanaat oluşması için, yumuşak gücün yanına çekme veya ikna yöntemleri kullanılmaktadır. Uluslararası İlişkiler literatüründe ikna, bir aktörün, diğer aktörlere istediği yönde davranmasının kendi ulusal çıkarları için de uyum sağladığını ifade etmektedir. Bir başka deyişle uluslararası ilişkilerin sıfır toplamı oyunların mantığı ile sınırlı olmadığını göstermektedir (Russett ve Starr, 1981). İknanın kullanımı anında, ikna kabiliyetini güçlendiren ana unsur ise, çıkarların doğal olarak uyum içinde olduğunun gösterilmesidir. *Laissez faire* liberalizminin temel yapı taşı olan bu uyum (Arı, 2021), aktörleri tek bir çatı altında toplayan bir ikna metodudur. Bu metodun Amerikan liberal değerleri etrafında şekillenmesi ve aktörleri bu değerler çevresinde toplaması, Amerika'nın istisnai yönüne dikkat çekilmesini beraberinde getirir. Bu anlamda çıkarların uyumu, liberal değerlerle ilişkili bir ağ içindeyken, kaçınılmaz olarak bir istisnailik vurgusu taşır. Bu istisnailik için, yumuşak gücün siyasi değerleri olan insan hakları ve demokrasi olguları önemli bir yer kaplar (Nye, 2004). Bunun içindir ki, bu değerler, Amerikan siyasetinde her zaman partiler üstü bir öneme sahiptir (Şener, 2014).

Carr'a göre, çıkarların uyumu, yalnızca güç ve bu güç çerçevesinde yetki sahibi olan ulus-devletlerin bir aracıdır. Bu ulusların, kendi ulusal çıkarlarını tüm dünyanın çıkarları olduğunu göstermeye yöneldiklerini belirtmektedir. Böylelikle ulusal çıkarlarına karşılık muhalif hareketler doğması doğrultusunda, bu tepkilerin dünyanın çıkarlarına yöneltildiğini ileri sürmek gibi bir avantaja sahip olmaktadır (Arı, 2021). Carr, bu türden ulusların (*idealistlerin*) ulusal çıkarlarını dünyanın geri kalanına kabul ettirmek amacıyla bu uyum fikrini, 'evrensel çıkar' olarak formüle ettiklerini ortaya atmıştır. Bu çerçevede, çıkarların uyumu, güçlü devletlerin egemen konumlarını

korumak için ve bunun meşruluğunu kabul ettirebilmek üzere kullanılmaktadır (Arı, 2021; Carr, 1972; Williams vd., 1996). Bu konudaki bir diğer ayrım, güçlü ve zayıf devletler arasındaki statü dengesizliğinde ortaya çıkmaktadır. Egemen güçler dışındaki diğer aktörler, bu evrensel çıkarlara uyum göstermek zorundadırlar. Çünkü, bir direnç gösterdikleri vakitte tehdit veya ceza yolları ile bu devletler tarafından uyuma zorlanacaklarının farkındadırlar (Carr, 1972; Schelling 1966; Singer, 1969). Tehdit ve cezalandırma ilişkisi içinde ABD'nin yer aldığı rol, farklı bir katmanda değerlendirilebilir. ABD ve çıkarların uyumu, bu iki negatif önlem arasındaki oyunu sahip olduğu kartlar nedeni ile iyi oynamaktadır. Bu kartlar, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile özgürlük gibi liberal değerler etrafında şekillenmektedir. Uyum beklenen noktaların bu kartların çevresinde yayılım göstermesi, diğer ulusların uluslararası toplum önünde bu kartlara karşı gelme ihtimalini daraltmaktadır. Bu duruma örnek olarak, eski ABD Başkanı Woodrow Wilson'un ABD Kongresi'ndeki şu ifadeleri gösterilebilir: "Bunlar Amerikan ilkeleri, Amerikan siyasetidir... Bunlar, insanlığın genel ilkeleridir ve sürdürülmelidir" (Arı, 2021). Carr'a göre tüm bu açılımlar, Wilson'un Amerikan politikasıyla evrensel adaletin eşdeğer olduğuna dair izler barındırmaktadır. Bu anlamda Amerikan çıkarları, insanlığın çıkarları gibi lanse edilmektedir (Arı, 2021; Williams vd., 1996).

Esasen, hükümetlerin dünyaya bakış açılarını ilan etmek ve ulusal çıkarlarını savunmak istedikleri gerçeğinde şaşılacak bir taraf yoktur. Bu durum, dünya siyaseti içindeki verme ve alma ilişkisinin doğal bir parçasıdır (Brown ve Ainley, 2013). Buradaki temel problem, özellikle realist perspektif için, bu verme ve alma zincirindeki etik-reelpolitik dengesizliktir. Carr, İngilizce ana dili olan ulusların, kendi ulusal çıkarlarını insanlığın iyiliği adı altında gizlemekte usta olduklarını belirtmektedir. Bu tür bir ikiyüzlülüğün Anglo-Sakson aklına has bir nitelik olduğunu ileri sürer (Williams vd., 1996). ABD politikalarına karşı tutumuyla tanınan Noam Chomsky'e göre de asıl suçlu ABD'dir. Amerika'nın politikalarında iyi bir görünüm sergilemesine karşın, içyüzünün bir başka olduğunu ileri sürmektedir (Chomsky, 2002). Bu durumu Chomsky şu şekilde aktarmakta: "Eğer Amerika'nın çıkarı olan bir ülkede yapılan seçimin (veya darbenin) sonucu, Amerika'nın çıkarlarını zedelemeyen bir değişim yaratmışsa, Amerikan tarzı demokrasi işlemeye devam eder. Ama çıkarlarını zedeleyecek bir durum varsa; seçimle bile gelen hükümet, demokrasi için tehlike içerir. Yani ABD'de diktatörlere karşı antipati; demokrasiye karşı sempati yoktur" (Chomsky, 1995a: 191). Chomsky'e göre, Amerikan dış politikası genellikle belirlenen idealler çerçevesinde ilerlemez. Aslında ona göre Adam Smith'in "iğrenç düstur" olarak isimlendirdiği öğreti ile daha tutarlıdır: "Her şey kendimiz için, başkaları için ise hiçbir şey" (Chomsky ve Robinson, 2024). Chomsky, bu genel çerçevede alma-verme zincirindeki eşitsizliğe net bir vurguda bulunmaktadır. Ona göre, Amerikan İstisnacılığı'nın bu anlamda kurgu olduğu aşikardır. "Bu kavrama dair kritik gerçek, bunun tehlikeli bir kurgu olduğudur. Bu mit, muazzam miktarda ölüm ve yıkımlara neden olan davranışları mazur göstermek için kullanılır. Her büyük güç, dünyaya yardım etmek için iyi niyetli ve fedakârlık yapan söylemlerle oynar. Bu istisnailiğe olan inanç, en istisnai olmayan şeyi ifade eder" (Chomsky ve Robinson, 2024). Buna göre, Amerikan dış politikası, çıkarların uyumu kartlarına (liberal değerlere) iki açıdan önem vermektedir: Bunlardan ilki, bu değerlerin defansif görünen ofansif kullanımları içindir. İkincisiyse, bu kullanımların gerçekleşmesinden önce/sonra Amerikan İstisnacılığı kavramının kurtarıcı bir kılıf veya kalkan özelliğinin bulunmasıdır.

Amerikan İstisnacılığı, çıkarların uyumu kartları ile iç-içe geçmiş bir amaç-araç ağı içinde yer almaktadır. Bu iki ögenin birbirini tamamlayıcı ve etki üretici bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu çeşit bir etkileşim sürecine dikkat çeken en uygun yaklaşım *Bağıntı* yaklaşımıdır (Rosenau, 1966). Rosenau, bağıntı kavramını, bir sistemde yer alan kaynakların (çıkarların uyumu kartları) bir diğer sistemde (hedef aktörler veya bölgeler) tepkiye neden olması şeklinde kullanmıştır (Rosenau, 1966). Bağıntı yaklaşımının temelinde, bir reaksiyon zinciri oluşturmak yer almaktadır. Tek bir bağ, bu zinciri oluşturmak konusunda yetersizdir. Bunun yeterliliği için, bu bağların istikrarlı bir şekilde devamlı davranışlar haline dönüştürülmesi gereklidir (Rosenau, 1973).

ABD için, bu bağıntı sürecinin en önemli bileşenleri çıkarların uyumu kartlarıdır. Bunlar şunlardır: Hukukun üstünlüğü, demokrasi, adalet ve özgürlük. Joseph Nye, bu tip siyasi değerlerin

yalnızca ifade edilmesinin bir cazibe (bu anlamda *bağıntı*) oluşturmayaacağını belirtmektedir. Bu değerlerin, fiilen hayata geçirilmesinin önemi üzerinde durmaktadır (Nye, 2004). Buna göre, ulus-devletlerin ileri sürdükleri bu siyasal değerler ile gerçekleştirmiş oldukları eylemler arasında bir tutarlılık bulunmalıdır. Dolayısıyla yumuşak güç üretiminde başarıya ulaşabilmek adına devletler, ortaya koydukları ifade ve eylemler arasında bir ahenk oluşturmalarıdır (Hacıbektaşoğlu ve Kodaman, 2022). Amerikan İstisnacılığı, bağıntı sürecinin sağlayabileceği bu ahenk ile varlığını sürdürmektedir. Bu hali ile bu sürecin bu kavram üzerinde özel bir yeri bulunmaktadır. Bu süreç olmaksızın, Amerikan İstisnacılığı'nın Amerikan politikasında bir siyasi etki temeli bulunduğunu söyleyebilmek güçleşir. Esasen, bu durum yalnızca Amerikan İstisnacılığı için özel bir durumun dışavurumu değildir. Kıta Avrupası'nda başta Fransız olmak üzere İtalyan ve Yunan; Orta Asya ve Güney Asya bölgelerinde Çin ve Japon istisnacılıklarına da sık rastlanılmakla beraber bunların da bir bağıntı sürecine ihtiyaçları bulunmaktadır (Özel, 1993; Oğuz, 2019). Öte yandan, ABD'nin çıkarların uyumuna dayalı yumuşak gücü ile sert gücüne dayalı askeri ve ekonomik kapasitesinin bu ülkeleri aşan bir durumda olması, Amerikan İstisnacılığı kavramının kalıcı izler taşımasına yol açmıştır. Bu kalıcılık, aslında yanlış bir algılamaya geliştirmek için uğraş veren idealist Amerika'nın heveslendiği mutlak bir standardı yansıtmaktadır (Arı, 2021; Carr, 1972).

3. Amerikan İstisnacılığı'nın Parlama Noktası: Bağıntı ve Adaptasyon Süreçleri

Uluslararası İlişkiler alanındaki güvenlik yaklaşımları, dönemsel ve bağlamsal özellikler taşımaktadırlar. Bu yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerin değişken doğasına paralel olarak ilerleme kaydetmektedirler. Buna göre, bu değişken alanda meydana gelen olay/olgular etrafında birtakım güvenlik görüşleri güç kazanırken, bazılarıysa güç kaybına uğramaktadır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışını önleyemeyen güç dengesi sisteminin barışın korunmasında önemini kaybettiği düşünülmüştür. Realizm akımına dayalı güç dengesi sisteminin yerine, barışın güvenliği için yeni bir 'ideal' geliştirilmiştir. Bu ideale göre, bu amaca ulaşmak için uluslararası hukuktan ve uluslararası örgütlenmeden yararlanma temel araç olarak görülmeye başlanmıştır (Sönmezoğlu, 2019). Eski ABD Başkanı Woodrow Wilson, 1918 yılında Kongre'deki konuşmasında yeni bir dönemin başladığına işaret eden "On Dört Nokta" açıklımını açıkladı. Bu açıklıma göre, barışın sağlanması için ülkelerin sorunların çözümünde açık diplomasiyi kullanmaları vurgulanmakta idi. Ayrıca bir araya gelerek, bir kolektif güvenlik mekanizması oluşturmalarına çağrı yapılmıştı. Bu mekanizma o güne kadar görülen en kapsamlı uluslararası örgütlenme örneği olarak ortaya çıkan Milletler Cemiyeti'ydı (Sönmezoğlu, 2019). "Wilsoncu İdealizm" olarak da isimlendirilen bu yeni ideal, II. Dünya Savaşı'nın çıkışını önlemekte yeterli olmadı. Bu çerçevede, güvenlik yaklaşımlarının merkezine, yeniden güç dengesi sistemine dayalı realist görüşler yerleştirilmeye başlandı. 1945 Soğuk Savaş sonrası dönemde ve günümüzde pratikte ve alana ilişkin çalışmalarda da realist akım güçlü konumunu korumaya devam etmektedir (Baylıs, 2008).

Kenneth Waltz'un 1954 yılında yayımladığı *Man, The State and War* ve Hedley Bull'un 1993'te derlediği *Does Order Exist in World Politics* eserleri, savaşın nedenlerine ilişkin realizm perspektifini ele alan ilk sistematik eserlerdir (Waltz, 1954; Bull, 1993). Bu perspektifin hareket noktası, devletlerin uluslararası sistemdeki amaçları ve konumları ile ilgilidir. Uluslararası sistem, devletlerin öncelikli olarak güvenliklerine önem verdikleri bir alandır. Bu güvenliğin sağlanması için devletler, birbirleri üzerinden fayda kazanmak üzere bir güç mücadelesinde yer almaktadırlar (Baylıs, 2008). Realizme göre, devletlerin bu sistem içinde yapabilecekleri tek iş birliği, bir aktör mutlak bir hegemonyaya dönüşmeden onun gücünü dengelemeye dönük girişimlerdir (Carr, 1946; Morgenthau, 1948).

Realizm, sık sık ABD'nin ihtiyaçlarına göre tasarlanan bir çerçeve sunmakla eleştirilerin odak noktası olmuştur. Bu nedenle realizm, güçlü bir ülkenin 'hegemon' olmasına yardımcı olan Soğuk Savaş dönemine ait bir yaklaşım, bir dünya görüşü niteliğindedir (Sönmezoğlu, 2019). "Uluslararası politikanın realist kuramsal çerçeve teklinde kalarak incelenmesi, tüm ülkelerin de ulusal çıkarlarının, Amerika için oluşturulmuş ölçütlerle değerlendirilmesi anlamına gelir" (Bostanoğlu, 1999).

Devletlerin ulusal güvenliklerini sağlama ihtiyacının ana nedeni, varlığını koruma altına alma amacından kaynaklanmaktadır. Buradaki sorun, korunacak olan varlığın ne olduğuyla ilgili gözükmektedir. Holsti'ye göre bu varlık, "Siyasal sınırlarla belirlenmiş bir vatan sahası"dır (Holsti, 1974). Bu önerme, devletlerin karar alıcıları ya da onları etkileyen odaklar tarafından da yaygın olarak kabul gören bir varlık türüdür (Holsti, 1974; Sönmezoğlu, 2019).

James Rosenau, uluslararası sistemde varlığını koruma amacı ile hareket eden devletlerin bir adaptasyon davranışına konu olduklarını belirtmektedir (Rosenau, 1970). Rosenau, organizma canlılarının çevrelerine nasıl/neden adapte olduklarını temel alarak, aynı konuyu devletlerin var-olma amaçları çerçevesinde ele almaktadır (Rosenau, 1970). Ona göre, adaptasyon davranışında hareket eden aktörlerin, var olma amaçlarını sürdürebilmeleri açısından dört ana nokta önem taşır. Bu dört referans noktası arasından (McGowan, 1974), çalışma için uygunluğu ve tamamlayıcılığı açısından iki nokta belirlenmiştir:

1. Karar gruplarının, içsel öğeleri ile dışsal çevreye yönelik politikalarının, dış çevrenin gerekliliklerine göre düzenlemeye yöneldikleri stratejiler (*acquiescent strategies*).

2. Karar alıcıların, dış çevreyi kendi içsel temel öğelerinin gereklerine göre değiştirmeye yöneldikleri stratejiler (*intransigent strategies*).

Bu noktalardan ilki, uluslararası ilişkiler sisteminde adaptasyon davranışına konu olan bir aktörün, var olma amacı için, bir sisteme adapte olduğu veya adapte ettirildiği pozisyonudur. İkinci noktaysa, ilk noktadaki aktörleri sisteme adapte eden aktör/aktörler grubunu ifade etmektedir.

Uluslararası ilişkilerde, bu ilişkileri düzenleyen bir üst-otoritenin olmadığı bir sistemde devletler, siyasi meşruiyetin küresel standardını belirlemektedirler (Baylıs, 2008). Maersheimer ve Waltz gibi yapısal realizm temsilcilerine göre, bu durum uluslararası sistemin anarşik yapısına işaret etmektedir (Waltz, 1979; Maersheimer, 1990). Bu anlamda, uluslararası ilişkiler sisteminde bir veya birden fazla aktörü, iç ve dış politikalarında izleyecekleri adımları yönlendiren gücün ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Bu soruya karşılık olarak, anarşik bir ortamda herhangi bir aktörü, bu türden bir adaptasyona yönlendiren gücün bir başka aktör olmadığı kanısına varılabilir. Öte yandan, uluslararası sistemdeki 'güç dengesizliği' bu önermeyi zayıflatmaktadır. Zinnes için güç dengesi, "Hiçbir devletin ve mevcut ittifakın ezici-birincil miktarda bir güce sahip olmadığı" bir sistemi ifade etmektedir (Zinnes, 1967). Sönmezoğlu ise bu ifadelere ek olarak, "Bir sistemde güç dengesi sisteminin çalışması, o sistemde bir hegemonyanın var olmadığını göstermektedir" (Sönmezoğlu, 2019) ifadelerini kullanmaktadır. Bu tabloda, ilk nokta-adapte edilen pozisyonadaki devletlerin yer aldığı sistem güç dengesi sisteminin çıktığı bir sistemdir. Bu türden bir sistemde yapılaşmış bir hegemonyanın var olduğunu söylemek mümkündür. Bu hegemonya, Amerikan hegemonyası olarak ortaya çıkmıştır.

Robert Cox, Antonio Gramsci'den Uluslararası İlişkiler disiplinine hegemonya kavramını taşımıştır. Hegemonya kavramının 'kötücül' çağrışımlarına karşın, bu kavram bir zorlamayı veya baskılamayı ifade etmemektedir. Bu durumun aksine diğer devletlerin, hegemon devletin gücünü kabul ettikleri ve kendi "rıзалarı" etrafında oluşturdukları bir sisteme işaret etmektedir (Çiftçi, 2009). Cox'a göre bu hegemonya, baskın devletin eylem/düşünme biçimleriyle kendini donatır; ancak bu biçimlerin diğer aktörlerin egemen tabanlarınca da kabul edilmesini bir şart olarak ifade etmiştir (Bostanoğlu, 1990).

Uluslararası ilişkilerde rıza-hegemonya ilişkisinin en açık örneği Amerikan hegemonyası döneminde ortaya çıkmıştır. ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan İstisnacılığı temelinde hegemonyasını pekiştirmiştir. Böylelikle, liberal düşünce ve değerlerin/çıkarların uyumu kartının Batı Avrupa ve Üçüncü Dünya Ülkeleri elitlerince benimsendiği; bunları reddeden karşı kampın çevrelendiği 1945 sonrası dönemler aralığında kurulmuştur (Çiftçi, 2009; Şener, 2014). Bu tipteki bir kurulum için bir ülkenin kapasite, irade ve meşruluk üçgeninde belirgin bir güç sahibi olması gerekmektedir. 1930'larda, bu tür bir gücün herhangi bir ülkenin tekelinde olmaması, güç sistemi için bir çöküşü beraberinde getirmiştir (Brown ve Ainley, 2013). 1945 sonrasındaysa, ABD belli

bir şekilde bu üçgenin merkezinde yer almaktaydı. Özellikle ekonomik olarak, tek ve egemen güç olarak ortaya çıkan ABD'nin, dünyaya liderlik edecek kapasite ve iradesi bulunmaktaydı. Kapital dünyanın geri kalanının fakirliği bu ekonomik güce karşı bir rıza belirtisi göstermekte idi. Dünya, karşıt bir ideolojiyi (komünizmi) temsil eden diğer blok lideri SSCB'ye karşıysa, korku belirtileri taşımaktaydı. Rıza ve korku ilişkisi denkleminde dünya, Amerikan hegemonyasına büyük oranda uyum/adaptasyon sağladı (Brown ve Ainley, 2013). Buradaki en kritik nokta, bu adaptasyon için kullanılan araçların (liberal değerlerin/kartların) nasıl diğer aktörlerde bu davranışa yol açtığıdır. ABD'nin bu davranışları yönlendirmek için belirli sorumlulukları üstüne almak ve bu sorumluluk bilinci etrafında, diğer aktörlerin egemen tabanlarında bir hareketlilik ortaya çıkarması gerekiyordu.

Bu hareketlilik, ABD'nin diğer aktörlerin siyasal sürecine katılması ile ortaya çıkmıştır. Bağıntı yaklaşımına göre, bu türden bir katılım bir nüfuz etme sürecinin başlangıcıdır (Rosenau, 1971). Bu çerçevede, diğer aktörler üzerinde bir hareketliliğe/tepkimeye ortam hazırlayan temel neden, bağıntı mekanizmasına dayalı nüfuz etme politikasıdır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı Avrupa ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin Amerikan hegemonyasına dönük bir rıza/adaptasyon davranışında bulunmalarının temel nedeni, bu nüfuz sürecinin uygulandığı bölgeler olmalarıdır. Özellikle Kıta Avrupası'ndaki ülkeler, II. Dünya Savaşı'nın bıraktığı derin etkiler çevresinde bir var olma mücadelesine konu olmaktadır. Bu var olma mücadelesi, ABD'ye Avrupa ülkelerinin kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarına nüfuz etme olanağı yaratmıştır. Bu olanağı takiben, ABD Avrupa'nın yeniden inşası sırasında bu nüfuz politikalarını genişletmiştir (Başer, 2017). Bu inşa için nüfuz edilmesi gereken alanlar bu dönemde ikiye ayrılmıştır: Bunlardan ilki ekonomik iken, ikincisi ideolojik veya sosyo-kültürelidir.

ABD, Avrupa'ya 1947 yılına kadar 9 milyar dolar civarında bir mali yatırımda bulundu. Bu yatırımlar, II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı çözebilecek yeterlilikte değillerdi (Hogan, 1987). 1960 yılında, Marshall Planı temelinde, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'ne taraf olan ülkelere 13 milyar dolara yakın yeni bir yatırım daha gerçekleştirildi (Erhan, 1998). ABD'nin ekonomik nüfuz süreci sonunda, aralarında problemleri azalmaya başlayan, iş birliği geliştiren ve ortak pazar oluşturma fikrinin olduğu bir Avrupa alanı ortaya çıkmıştı. Bu alan içinde her ne kadar ekonomik yatırımlar önemli bir yer kaplasa da; kendi başlarına istikrarı devam ettirebilecek güçte değillerdir. İstikrarı sağlamak için, aktörler arasında sürekli bir iş birliği aracı hâkim kılınmalıdır. Bu araç, ortak çıkarları gerçekleştirmek için üzerinde fikir birliğine varılmış bir ortak değerler kümesidir. 1930'lu yıllarda, Avrupa'daki faşist/totaliter rejimlerin istikrarsız ve yayılmacılığı öngören yapıları, Avrupa'yı II. Dünya Savaşı'nın merkezi haline getirmişti. Bu nedenler çerçevesinde, yeni bir saldırı savaşının ortaya çıkmaması veya bu tip bir savaşın önlenmesi için iş birliğini ön planda tutan ortak değerler geliştirilmesi gerekiyordu. ABD, II. Dünya Savaşı'nda Batı Avrupa'yı Almanya'nın işgalinden kurtararak, Avrupa'ya içsel-değerleri ile uluslararası-değerleri arasındaki bağıntıyı/ahengi kurduğunu göstermiştir. Bu görsel, Avrupalı ülke ve halklarda aynı içsel ve uluslararası değerlere adaptasyon/uyum gösterme fikrini ortaya çıkarmıştır.

Kıta Avrupası'nın yeniden inşası için gerekli en temel malzeme iş birliği idi. Devletlerin çatışan çıkarlarının uzlaştırılması ve istikrarlı bir yapı oluşturulması gündemdeydi. Bu çerçevede, bir rejim sisteminin inşası bu yapıyı var edebilecekti. Haas'a göre rejimler, iş birliği merkezinden hareket etmektedirler. Devletler arasındaki çatışmacı ilişkilerin maliyetlerini artırmasıyla beraber, çatışan çıkarlarda uyum yakalamanın rasyonel bir tercih olduğu varsayımından hareket ederler (Haas, 1991). II. Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğrayan Avrupa, iş birliğini öngören yeni bir "uluslararasılaşmış" rejim sisteminde yer alma ihtiyacı taşımaktaydı. Stone, hegemonya teorisini referans alarak, otoriter bir gücün, iş birliğine yol açan rejimler oluşturma konusunda önemli bir katalizör olduğunu ileri sürmektedir (Stone, 1994). Bu iki görüşe ek olarak Keohane, iş birliği ve hegemonya kavramlarının birbirine zıt kavramlar olmadığını; birçok uluslararası iş birliğinin II. Dünya Savaşı sonrası, Amerikan hegemonyası döneminde, meydana geldiğini ifade etmektedir (Keohane, 1984). Bu çerçeveden hareketle, uluslararası iş birliği ve rejimlere ilişkin bazı bilgiler elde edilebilmektedir. Bunlardan ilki, rejim teorisinin aktörlere olan bakış açısı ile ilgilidir. Buna

göre rejim teorisi, aktörleri çıkarlarını yükseltmek ve maliyetleri azaltmak isteyen rasyonel ülke kategorisinde değerlendirmektedir. İkincisiyse, bu rasyonel birimlerin çıkarlarını maksimize eden ve maliyetlerini düşüren bir iş birliği ortamını istikrarlı kılabilecek bir hegemonya ile ilgilidir. Bu çerçevede, rasyonel birimler yetenekli ve yeterli bir hegemon yapıya rıza gösterebilirler. Rızanın ortaya çıkması, adaptasyon davranışının başladığına işaret etmektedir (Arı, 2021).

Gramsci'ye göre bir sınıf, kapitalist toplumda hegemonik konuma erişmek için sınıfının kültürünü, fikirlerini ve dünya görüşünü toplumun diğer katlarında yaygınlaştırmaktadır. Böylece diğer tüm egemen tabanlar hegemonyayı vazgeçilmez bir imaj altında algılamaktadır. Böylelikle, hegemonik yapı zora başvurma veya baskı uygulamadan iktidarını sürekli bir hale getirmektedir (Çiftçi, 2009; Vergin, 2003). Bu tür bir rıza-hegemonya ilişkisinde, yönetici sınıfın fikirlerinin, o çağın hâkim fikirleri ve değerleri haline dönüştüğünü söylemek mümkündür (Marx ve Engels, 1846/1970).

Cox'a göre, ideolojik açıdan liderlik etmek isteyen egemen devlet, kendi gücünden daha az güçlü olan devletlerin tatmin olma derecelerini göz etmektedir. Buna karşılık, bu yeni düzende ortaya çıkan devletlerse, genel politikalarını bu düzenin ritmine göre 'uluslararasılaştırmaktadır'. Bir anlamda Rosenau'nun ileri sürdüğü şekilde, yeni çevreye adapte olmaya çaba göstererek dış politika reflekslerini baskın güce göre ayarlamaktadırlar (Cox, 1987; Çiftçi, 2009). Cox'a göre bu durum hegemonyanın ayırt edici özelliğine vurguda bulunur. İdeolojik/kültürel değerlerin desteği ile diğer aktörlerde oluşturulan 'rıza' istisna bir özelliktir. Bu istisnailik, hegemonik yapının sert güce başvurmadan; ulusal çıkarlarını, tüm aktörlerin faydasını gözetken 'genel çıkarlar' altında algılanmasını sağlamaktır (Cox, 1993; Şener, 2014). Amerikan İstisnacılığı kavramının ana direği konumundaki liberal değerler/çıkarların uyumu kartlarının, bu algıyı oluşturabilecek bütün pratik özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Amerikan hegemonyası Britanya, Fransa, İspanya, Portekiz ve Hollanda gibi emperyalist hegemonik yapılardan büyük ölçüde ayrılmaktadır. Bu ayrışmanın temel nedeni, dış politikasında özgürlük, eşitlik, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi Amerikan değerlerine özgü anti-emperyalist bir söylemden hareket etmesidir. Bu 'liberal modernleşmeci' söylem, Amerikan dış politikasının köşe taşlarından bir tanesidir (Arslan ve Arı, 2004).

ABD'nin dış siyasetinde, yumuşak güç araçlarını kullanabilmesi ona bir kaldıraç fırsatı yaratmaktadır (Şener, 2014). ABD'nin yumuşak güç araçları liberal değerlerdir. Bu değerlerin etkili özelliği, diğer aktörlerle arasında çıkar uyumu yaratan ilişkiler kurabilmesidir. Bu ilişkilerin içindeki tutum/davranışlar arasındaki bağıntıya/ahenge göre, hedef aktör üzerindeki nüfuz süreci başarılı veya başarısız olmaktadır. Bu süreç, bir kimyasal tepkime sürecine benzetilebilir. Böylece ya istenilen molekül elde edilmiş olur; ya da tehlikeli bir patlama veya yıkım ortaya çıkabilir. Bu tepkime sürecindeki bileşenler: A) Gazlar: Otoriter rejimler, B) Katılar: Faşizm/Totaliter rejimler, C) Sıvılar: Liberal değerlerle çevrili demokratik rejimler, D) Atomlar: Aktörler, E) Karbon: Çıkar uyumu yaratan kartlar, F) Büyük Kararlı Moleküller: İstikrarlı bir sistem.

Uluslararası sistemi bir canlı organizmaya benzetecek olduğumuzda canlıların kimyasallardan geldiğini kabul ettiğimiz gibi onun da öyle oluştuğunu kabul etmeliyiz. Öyleyse, kimya için en ideal koşulların ne olduğuna bakılması gerekli görünmektedir. Enerji ve karbon ile sülfür gibi elementleri sabit veriler olarak kabul ettiğimizde, geriye yalnızca bir düzenleyicinin varlığına ihtiyaç kalmaktadır. Bu düzenleyiciyi gazlaştırdığımızda, atomlar birbirinin yanından o kadar hızlı geçerler ki birbirlerine bağlanamazlar. Katılarda, atomlar sıkışık haldedir ve hareket edemez niteliktedirler. Sıvılarda ise ideal molekülleri oluşturmak için gezinebilir, birbirlerine sokulabilir ve birleşebilirler. Bu anlamda sıvılar (örneğin, su), gerekli koşulların oluşması ve evrimin sürdürülmesi anlamında oldukça iyidir. Ek olarak, bahsi geçen kimyasal tepkime içerisinde yer alan sabit verilerden birisini, örneğin karbon elementini, sıvılarla 'iç-içe geçmiş' ve sürekli tekrarlanan bir süreç halinde ele alırsak süreç nasıl şekillenecektir?

Karbon elementi, büyük kararlı moleküller üretme konusunda oldukça başarılıdır. Karbon diğer elementlerle (hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlük ve insan hakları) dört yönlü bağlar kurabilmek gibi bir özelliğe sahiptir. Bunun yanında aynı bağları, uzun ve kararlı zincirler halinde

kendisine bağlayabilme gibi istisnai bir yeteneğe sahiptir. Bu çok-yönlülük, karbonu elementini yaşamın merkez otoritesi haline dönüştürmektedir. Buradan hareketle, konuyla ilişkin iki temel sonuca varmak mümkündür:

Bunlardan ilki, II. Dünya Savaşı sonrasında Kıta Avrupası'ndaki atomlarla ilgilidir. Bu atomlar, yaşam ve hareket alanlarını kısıtlayan gaz ve katılardan arınma arzusu taşımaktadırlar. Buna göre, bu atomlar, var olma mücadelelerini sürdürmek için yeni haklar ve değerler taahhüt eden karbon elementini yaşamın ana otoritesi haline getirmektedirler. Atomik devletler, iç yapısındaki temel değerlerini (gazlar ve katılar) lağvederek, yeni değerlerini dış çevrenin (sıvının-ABD'nin) gerek ölçülerine göre düzenlemeye başlamışlardır. Sıvı düzenleyiciyse (ABD), dış çevreyi (atomları) iç değerlerinin ihtiyaçlarına göre çevrelemeyi karbon ile (çıkarların uyumu kartlarıyla) başarmıştır.

İkincisiyse, karbon elementinin (çıkarların uyumu kartlarının) içsel değerlerini (liberal değerleri) uzun ve kararlı zincirler halinde kendisine bağlayabilmesi ile ilgilidir. Bu bağlantı, içsel-değerler ile uluslararası-değerler arasındaki bağıntıyı ifade etmektedir. İçsel değerlerin nüfuzu aşamasında çok-tarafılığın, iş birliğinin ve defansif/savunmacı tutumların benimsenmesi bu durumu ortaya çıkartmaktadır. Amerikan hegemonyasında iş birliklerinin mümkün kılınması, sıfır toplamı oyun mantığının silikleştirilmesi, uluslararası rejim ve uluslararası barışı öngören örgütlerin kurumsal altyapılarının sağlamaştırılması bu bağıntıya dair açık örneklerdir.

Bu çerçevede, Amerikan İstisnacılığı kavramının dönemsel ve bağlamsal özellikler taşıyan yapısı, örneklenen dönem ve bağlamlar aralığında belirgin bir güç kazanımı yaşamıştır. Bu durumun ana nedeni, ender özellikler taşıyan karbon elementi (çıkarların uyumu kartlarının) sahip olduğu güç ve pozisyon şeklidir. Bu elementin diğer aktörler/bölgeler üzerinde bıraktığı etkiler, Amerika'nın istisnai bir ulus olduğu açılımında bulunmasına yol açan en güçlü nedendir.

4. İçsel Değerler-Uluslararası Değerler Arasındaki Uyuma Örnekler

II. Dünya Savaşı sonrası ve 1990-2001 yılları aralığında, ABD dış siyasetinde belirgin parlama noktaları bulunmaktadır. Bu noktalar, ABD yumuşak gücünün, uluslararası sistemde yer alan diğer aktörlerin toprak ve halklarında etki doğurması ile mümkün olabilmiştir. Bunun içindir ki, ABD'nin bu dönem aralığında gücünün dış uygulama alanında (*domain*) hâkim olan güç türü yumuşak güç olarak şekillenmiştir. Bu yumuşak güç çevresinde harekete geçen ABD dış siyaseti, bu dönem aralığında iki önemli amaç belirlemiştir:

Bunlardan ilki, çıkarların uyumu kartlarının ikna kabiliyeti etrafında, bu liberal değerlerin uluslararası sistemde yayılımını artırmaktır. ABD, bu kartları evrensel bir kurallar bütünü haline dönüştürme çabasına girişmiştir. Bunun içindir ki, bu çabaların yayılım alanı sadece Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin elitleri ve Avrupa ülkeleri olmaktan çıkmıştır. Bunun ötesinde, dünya siyasetinin ve hayat oyunun tüm bölgelerinde etki kurması ana amaç olarak şekillenmiştir.

İkincisiyse, bağıntı süresince gösterilen tutum/davranışların yumuşak gücün belirlediği ahenk etrafında şekillenmiş olmasıdır. Bu anlamda, Amerikan İstisnacılığı için zemin hazırlayan bu ahenk, ABD'nin iç değerleri ile uluslararası değerlerinin uyum göstermesiyle ortaya çıkmıştır (Çiftçi, 2009). Örneğin, ABD özgürlük için dünyayı Nazizm'den kurtarmaktadır. Komünizmi de aynı şekilde tarih sahnesinden silerek, insan haklarını yüceltmektedir. Yeni Dünya Düzeni'nin temellerini iş birliği ile sağlamaktadır. Tüm bu çok yönlü değerleri, aynı anda kendi halk ve topraklarına da yaymaya çaba göstererek insanlığa hizmet etmiş olur (Walt, 2011; Sümer, 2008). Öte yandan, Chomsky'e göre bu süreç, "Savaş suçlularımızı hesap vermekten alıkoydu... Şimdi birçok Amerikalıyı, ülke politikalarının insanlığın şiddetli yıkımını tehdit etmesine karşı kör ediyor" (Chomsky ve Robinson, 2024). Bu durumu destekler şekilde, Japonya'ya yönelik bir dizi gerçekleştirilen bombalama operasyonunu yöneten General Lemay'in sözleri şu şekildedir: "ABD savaşı kaybederse, savaş suçlusu olarak yargılanmamız kaçınılmazdır" (Walt, 2011).

Buradaki bir diğer önemli nokta, ABD'nin hegemonik yapısı ile ilgilidir. Bu yapının bağıntı süreci ile ulaştığı konum, otoriter bir yapı değildir; aksine yumuşak güç ile orantılı bir rıza endişesi taşır. Bu anlamda, ABD, Amerikan İstisnacılığı'nın sürekliliğini sağlamak üzere sert gücün kullanımını

minimal değerlere düşürmüştür. Bu minimal güç değerleri, çıkarların uyumu kartlarına gösterilen uyum derecelerine göre kaymalar yaşamıştır. Bu kaygan zemin üzerinde Amerikan dış politikası önemli girişimlerde bulunmuştur ve bu girişimlerin ortak noktası bir uluslararası uyum fikridir. Bu çatı altında birleşen devletlerin Amerikan İstisnacılığı'na da rıza gösterdiği düşünülmektedir. (Heywood, 2013; Sümer, 2008). Tarihsel ve önem sırası açısından bu girişimler şunlardır:

- II. Dünya Savaşı sonrasında, Kıta Avrupası'ndaki mağlup devletler olan Almanya'nın, Avusturya'nın ve İtalya'nın; Asya'da Japonya'nın ABD'nin etkisi ile liberal demokrasi oluşturmaları bir örnektir. İlerleyen yıllarda, Batı Avrupa devletleri arasındaki düşmanca ilişkilerin iş birliğine dönüştürülmesi yolunda da adımlar atılmıştır. Bu anlamda Roma Anlaşması ile Avrupalı devletler arasında bir 'topluluk' düşüncesi oluşturulmuştur (Baylıs, 2008; Şener, 2014; Arslan ve Arı, 2004). Bunun yanında, ABD Güney Kore'ye, Filipinler'e, Dominik Cumhuriyeti'ne ve Panama'ya da liberal demokrasi götürmeye çaba göstermiştir. Buna ek olarak, bazı Afrika bölgelerine de askeri çıkarmalar yaparak aynı çabayı göstermesine rağmen pek başarılı olamamıştır (Arslan ve Arı, 2004; Şener).
- 11 Eylül 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında, George Bush tarafından Yeni Dünya Düzeni kavramı kullanılmıştır. Bu kavram, Irak'ın işgali sonrası, ABD tarafından Irak'a yönelik yaptırım politikalarının haklılığını göstermek için kullanıldı (Cox, 1994). Temelde bu kavram özgürlük, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün hâkim olacağı ve bunun demokratik kurumlar ile gerçekleşeceğini vurgulamakta idi. Bölgesel çatışmalar, diplomasi kanalları ile son bulacak ve istikrarlı bir dünya düzeni ABD önderliğinde kurulacaktı (Gözen, 1997). 1992 yılına gelindiğinde, Başkan baba Bush "Birliğin Durumu" konuşmasında ABD'nin özel konumuna dikkat çekmekte idi. Buna göre dünyanın geri kalanı, tek ve en önde gelen güç olarak ABD'yi kabul etmektedir. Bu ülkeler, ABD'nin gücüne, adilliğine, dürüstlüğüne itimat etmekteydi (Waltz, 1993; Çiftçi, 2009).
- Bill Clinton döneminde, ABD birden fazla girişimin öncülüğünde yer almıştır. Bunun net yansımaları küresel kapitalizm, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerler için gösterilen çabalarda ortaya çıkmıştır. ABD'nin küresel barışın sağlanması için, bu dönemde çeşitli girişimleri bulunmuştur. Bu anlamda devletler arasındaki barışın koşullarını denetleyen bir jandarma devlet görünümünde idi. Ülkeler arası problemler ve iç savaş gibi çatışma durumlarının önüne geçmek için BM ile aktif rol oynamıştır (Çelebi, 2003; Çiftçi 2009).
- 1990-2000'li yıllarda, ABD Kuveyt, Bosna ve Kosova'daki çatışma bölgelerinde bir başka alternatif güce ihtiyaç olmadan insani müdahalelerde bulunmuştur (Erhan, 2001: 117). İnsani müdahale kavramının yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde (Çelebi, 2003) ABD girişimlerini sürdürmüştür. Kosova'da uluslararası toplum için hizmetlerde bulunulmuştur. Somali'de insani müdahale gerçekleştirilmiştir. AIDS'e karşı verilen mücadeleye yüksek miktarlarda maddi yardım sağlamıştır (Sümer, 2008).

ABD bu çerçevede, istediği bölgede tehditkâr, garantör, müttefik veya müdahaleci bir konumda yer alan bir yapıya doğru evrilmektedir. Bu anlamda, adaptasyon sürecinde de ele alındığı üzere, uluslararası toplumu yanına çekecek yumuşak güç araçlarına ihtiyaç duymaktadır. Buradaki temel kritik nokta, bu örneklerde de olduğu gibi, uluslararası değerler ile içsel değerler arasında bir uyum yaratmaktır (Çiftçi, 2009). Keohane ve Stone ABD'nin iş birliğine imkân veren katalizör rolüne, bu iki değer arasında yakaladığı uyum çerçevesinde dikkat çekmiştir. Bu sonuca göre,

ABD, uluslararası sistemin anarşik yapısını (Waltz, 1979; Mearsheimer, 1990) ekarte etmek için, bu değerlerin arasında bir uyum oluşturmuştur. Bu uyumun oluşması, Amerikan İstisnacılığı kavramının güç kazanması için en uygun koşulların da olduğu anlamına gelmiştir.

5. Amerikan İstisnacılığı'na Giden Bir Yol: Meşruiyet Üretme Çabaları

Amerikan İstisnacılığı, ABD'nin içsel değerleri ile uluslararası değerleri arasındaki uyum derecesine göre güç kazanmaktadır. Bu içsel değerler, çıkarların uyumu kartları/liberal değerleri ifade etmektedir. Uluslararası değerler ise, içsel değerlerin yumuşak güç olarak kullanımında ne kadar bu değerlerle tutarlı davranışlar (*bağıntılar*) kurulduğu ile ilgilidir. Bu davranışları iki ayrı kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki defansif, ikincisiyse ofansif davranışlara karşılık gelmektedir. Defansif davranış, uluslararası toplumun genel onayına dayanan ve ortak bir çıkarın etrafında taraflar arasında iş birliğini öngören tutumlardır. Örneğin, George W. Bush döneminde, ilk anlamıyla kullanılan "teröre karşı savaş" açılımı bu türden bir davranış örneğidir. Buna karşın ABD'nin Irak'ı uluslararası toplumun genel rızası olmadan bu açılım üzerinden işgal etmesiyse, ofansif bir tutum örneğidir. Bu genel çerçevede, uluslararası değerler, defansif kullanımları çok-taraflı iş birliklerini öngören tutarlı davranışlar olarak kabul etmektedir. Ofansif kullanımlarıysa, geneli tek-taraflı politikalardan oluşan tutarsız davranış kalıpları olarak değerlendirmektedir. Bu aşamadaki kritik sorun, ABD'nin yumuşak güç araçlarının defansif görünen ofansif politikalarda bulunabilme yeteneğidir.

Bu yeteneğin ortaya çıkmasına neden oluşturan güçlü iticilerin varlığından söz edilebilir. Bunlardan bir tanesi, politikaların ofansif olduğuna dönük görüşlerin zayıflatılmasıdır. Frankfurt Okulu temsilcisi Herbert Marcuse'a göre, kapitalist toplumun, düşüncüyü yönlendirmek ve karşıt görüşlerin ifade gücünü zayıflatmak gibi bir özelliği bulunmaktadır. Bu çevrede, bu türün ideoloji kapasitesinde "totaliter" bir yön yer almaktadır (Marcuse, 1964). A. Gramsci'ye göre ideolojinin sanatta, edebiyatta, eğitimde, dil ile popüler kültürde ve kitle iletişim sistemlerinin tüm katlarında yayılcı bir etkisi bulunmaktadır. Bu türden bir ideolojik hegemonya, burjuva fikirlerinin karşıt görüşlerin yerini alıp, çağın sağduyusu olması demektir (Heywood, 2013). Sağduyuyu elde tutan modern toplumlar, sahte ihtiyaçlar üretme konusunda yeteneklidirler. İnsanları doyumsuz tüketici gruplarına dönüştürerek, yaygın/kapsamlı refahın yayılmasıyla, eleştiriyi felce uğratmaktadır (Heywood, 2013). Bu anlamda kısaca, "insanın, diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki kontrolü" (Morgenthau, 1967) gerçekleşmektedir. Geniş anlamda ise, "uluslararası alandaki bir aktörün...uluslararası olayların sonuçlarını kendi istediği yönde etkileme yeteneği" ortaya çıkar (Jones, 1985). ABD için bu yetenek, uluslararası kamuoyunda ofansif politikalara defansif bir imaj kazandırması ile ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kapitalizmin meşruluk üretme yeteneğiyle istikrarı başarma kapasitesinin bir yansımasıdır (Marcuse, 1964).

Bu itici kuvvetlerden bir diğeryse küreselleşme sürecidir. Küreselleşme, bu sürece taraf veya karşıt olan tüm toplumları etkisi altına almaktadır. Bu haliyle, baskın gelen kültür ve siyasi ideolojilerin hegemonyaya dönüşmesini hızlandırmakta veya halihazırda kurulu olan hegemonik yapıları güçlendirmektedir (Küçükcan, 2010). Amerikan hegemonyası ile aynı dönemler arasında hız kazanan bir küreselleşme sürecinden söz etmek mümkündür. Bu haliyle küreselleşme süreci, çıkarların uyumu kartlarının sınır-ötesi (*trans-boundary*) şekilde yayılmasına olanak sağlamıştır. Bu olanak, gerçeklerin zamana göre değiştirilerek tekrardan yazılmasında etkili olabilmektedir (Şener, 2014). Joy James için, "Amerikan İstisnacılığı, aciliyeti ve cezalandırıcı refleksi eylemini bir kurala dönüştürmeyi amaçlar. Yaralı ve travmatize Amerikan bedenini merkeze koymak üzere tarihi ve zaman çizelgelerini yeniden yazmakta; ancak diğer bedenlere verdiği ve vermeye devam ettiği terörü inkâr etmektedir" (James, 2013).

6. Amerikan İstisnacılığı'na Dair Bir Terslik: İstismar, Müdahale, Yayılma ve İhlal

ABD, 13 koloni ile Doğu sahil (*East Coast*) bölgesinde ortaya çıkmış bir devlettir. ABD, bu bölge etrafında, teorik arka planı Kaçınılmaz Yazgı (*Manifest Destiny*) kavramı ile şekillenmiş

yayılmacılık politikaları yürütmüştür. Önce Kuzey Amerika'ya doğru genişlediği ve 1846 yılında Texas, Arizona, New Mexico ve California'ya kadar sınırlarını ilerlettiği görülür. Bu yayılmacılık politikaları ilerletilirken, Amerikan yerli halklarını ortadan kaldırdığı tespit edilmiştir. Bu halklar ya infaz edilmiş ya da yoksul rezervlere mahkûm edilmiştir (Walt, 2011; Gerger, 2012).

ABD'nin hegemonik konumuna ulaştığı yıllarda da bu yayılmacılığın izlerine rastlamak mümkündür. Bunun en tipik örneği, ABD'nin İngiltere'yi Kuzeybatı Pasifik'in dışına iterek, Batı Yarımküre (*Western Hemisphere*) üzerinde hegemonyasını pekiştirmesidir. Bu duruma ek olarak, ABD'nin birçok savaşta bir taraf veya savaşı başlatan taraf olduğu görülmektedir. Bir savaşa taraf olmak veya bir savaşı başlatmak, belirli nedenler ve ihtiyaçlar doğrultusunda karar alıcıların karar verdiği rasyonel bir tercih olabilir. Öte yandan, bu savaşlar içerisinde gösterilen tutum/davranışlar içsel değerler ile uluslararası değerler arasındaki uyum meselesinin bir diğer yansımasıdır. ABD, son iki yüzyıldır savunduğu değerleri ile çatışmalardaki tutumları arasında bu köprüyü kurmakta zorluk yaşamaktadır. Örneğin, 1899-1902 yıllarındaki Filipinler'e yönelik askeri saldırılarda çoğu sivil olmak üzere 200.000 ile 400, 000 civarında Filipinli hayatını kaybetmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, ABD ve müttefik grubu düşman şehirlerine kasıtlı propagandalar yaparak, bu bölgeleri havadan bombalamaya tutmuştur. Bunun sonucunda 305.000 Alman ve 330.000 Japon vatandaşın hayatını kaybettiği raporlanmıştır. ABD, Vietnam ve Endonezya Savaşları sırasında portakal gazı ve napalm gazını (*Arent Orange*) ölümcül şekilde kullanmıştır. Aynı savaşlarda, 6 milyon tondan daha fazla bomba ve ölümcül defoliantlar da kullanılarak 1 milyonu aşkın sivilin ölümüne neden olmuştur. ABD'nin desteklediği Nikaragua'daki Kontra Savaşı'nda 30.000 Nikaragualı vatandaş hayatını kaybetmiştir. Son olarak, Irak'ın işgali sonrasında ölen 100.000 insan ve son otuz yıldaki 250.000 Müslüman'ın ölümünden yine ABD'nin askeri eylemleri sorumlu görünmektedir (Walt, 2011; Young, 2008; Gazatesi, 2017; Toman ve Akman, 2014).

ABD'nin bu ve bu tip girişimler çerçevesinde, içsel değerlerinden uzaklaştığını söylemek mümkündür. Buradaki esas problem ise, uluslararası değerlerinin ofansif davranışlara yaklaşması olmuştur. İçsel değerlere uzak ve ofansif davranışlara yakın tutumlar, bağıntı sürecinin işlemini imkânsız kılmaktadır. Bu anlamda, çıkarların uyumu kartlarına katılım/uyum gösterecek aktörler kendini geriye çekmeye başlamaktadır. Bu kartların temel amacının ikna kabiliyeti doğrultusunda aktörleri yanına çekmek olduğu düşünüldüğünde, gücündeki kesin zayıflama ortaya çıkmaktadır. İkna kabiliyetleri zayıflayan ve böylelikle aktörler arası etkileşim ve uyum kuramayan bu kartlar, nüfuz edebilme/bağıntı yaratabilme etkilerini kaybetmektedirler. Bu kayıp, Amerikan İstisnacılığı kavramına yönelik en ağır darbedir. Bu darbenin büyüklüğünün farkında olan Amerikalıların, bu örneklerde olduğu gibi, dış politika davranışlarındaki "yardımcı olma niyetlerinin" neden yanlış anlaşıldığını anlamakta güçlük çektikleri belirtilmiştir. Bu politikaların niçin ulusal çıkarları göz önünde tutan emperyalist politikalar olarak görüldüğüne anlam getirememektedirler (Brown ve Ainley, 2013). ABD siyasilerinin, "Bizden neden nefret ediyorlar?" sorusu bu tepkilere karşılık geliştirilen (Walt, 2011; Sirvent ve Haiphong, 2019) yeni bir defansif davranış örneğidir.

Bu genel çerçevede, Amerikan İstisnacılığı'na dair vurgu yapılan resmî açıklamaların dış politikadaki ofansif tutumlar nedeniyle önem kaybına uğradığı gözükmemektedir. 2009 yılında, eski ABD Başkanı Barack Obama, bu durumun en ironik ve çarpıcı örneğini göstermiştir. İlk yurtdışı seyahati İstanbul'da, özellikle dış politika alanında ABD'nin diğer tüm uluslar gibi "hatalar" ve kusurlar" sergilediğini belirtmiştir (Dunn, 2013). Obama'nın bu açıklamaları, esasında ABD'ye duyulan nefretin nedenini vurgulamaktadır. Ayrıca Obama, uluslararası topluma ABD'nin hesap verme sorumluluğu taşıdığına ve Amerika'nın istisna bir ulus olmadığına dikkat çekmektedir.

Bu durumda, Amerikan İstisnacılığı kavramının bir kan kaybı yaşadığı doğrulanmaktadır. Buna karşın gerek Obama dönemine kadar gerekse Obama döneminde yeniden bu kavrama dair açılımlarda bulunulmaya başlanmıştır. Obama, başkanlığının ileri dönemlerinde ABD'nin istisna özelliklerine dikkat çekmeye başlamıştır. Ona göre, "Amerikalılar olarak, her zaman farklılıklar taşıyacağız; ancak bizi birleştiren şey, Amerikan küresel liderliğinin vazgeçilmez bir konu olduğu

noktasındaki ulusal fikir birliğidir. Benzersiz katkılarımızın ve yeteneklerimizin en fazla ihtiyaç duyulduğu bu zamanda... olağanüstü rolümüzü ve sorumluluklarımızı benimsiyoruz (Obama 2015a; Sneberg, 2015). Amerikan İstisnacılığı kavramı için Obama başkanlık döneminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu önem, kavrama mesafeli yaklaşan bir başkanın sonradan bu kavrama yakınlık veya sempati göstermesiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Obama, uluslararası toplumun önünde Amerikan İstisnacılığı kavramının "frizbi" özelliğine dikkat çekmiştir. Kavramın tarihi ve kültürel gücü, bir kenara atılıp önemsenmediği vakitlerde dahi eski önemli yerine doğru dönme kabiliyeti taşımasına yol açmaktadır. Bu durum, Amerikan İstisnacılığı kavramının Amerikan dış ve iç politikasındaki siyasi etki temeline dair net bir vurgu yansıtır.

2009-2017 Barack H. Obama başkanlık döneminden önce, ABD dış siyasetinin defansif görünen ofansif tutumları belirgin bir hal almıştır. 2001-2009 dönemlerinin ABD Başkanı George W. Bush döneminde, bu defansif görüntü "teröre karşı savaş" açılımı ile sağlanmıştır. Bu açılım sayesinde ABD, içsel değerleri ile uluslararası değerleri arasında bir köprü kurmaya çabalamıştır. Bu kurulumun ilk durağı, Afganistan bölgesi olmuştur. Afganistan, çıkarların uyumu kartlarından uzak, uluslararası toplum çevresinde ofansif davranışları ile bilinen bir konumda idi. ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştiren terör örgütü El-Kaide ile yakın ilişkilerde bulunduğu tespit edilmişti. Bu çerçevede ABD'nin Afganistan işgali, içsel-uluslararası değerler arasında bir bağıntı sağlandığına dair bir algı yaratmıştır. Buna karşın, teröre karşı savaş açılımının ikinci durağı olan Saddam Hüseyin iktidarlığındaki Irak'ın işgali, bu bağıntıya ağır bir darbe vurmuştur. Bunun ana nedeni, Afganistan işgalinden farklı olarak, Irak'ın işgali bir 'ön alıcı saldırı' stratejisi ile meşru hale getirilmişti. Bush yönetimi, Afganistan'daki Taliban rejiminin El-Kaide terör örgütü ile olan yakın ilişkisine benzer bir ilişkiyi, Saddam rejimi Irak ile kurmakta idi. Tarihin ilerleyen yıllarında tam tersi bulgular ortaya çıkacak olmasına rağmen; Bush yönetimi, Irak rejiminin kitle imha silah donanımına sahip olduğunu uluslararası toplum önünde ilan etmişti (Heywood, 2018). Bu ilanın uluslararası toplumdaki yansıması Irak ile müzakere masasında bulunulması ve diplomatik yollar ile uzlaşının sağlanması yönünde şekillenmiştir. Bu genel kanıya karşın, ABD Irak'ı 20 Mart 2003 tarihinde uluslararası toplumun rızasına dayanmadan askeri müdahaleler ile işgal etmiştir (Daban ve Daban, 2018). Bush yönetimi, Irak'ın işgali sonrasında defansif görünen ofansif davranışlarına İran ve Suriye'de devam etmiştir. Suriye'de baskılayıcı politikalar geliştirilirken, İran'da bugünde sürmekte olan ambargoya dayalı yaptırımcı politikalar üretilmiştir. Aynı zamanda Rus tehdidine karşı Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da devrilen rejimlere desteklerde bulunulmuştur (Telatar, 2012; Tunç, 2009).

Özellikle Irak'ın işgali sonrasında ortaya çıkan yeni bulgular, uluslararası toplumda yeni bir karşılık bulmuştur. Bu karşılık, ABD'nin defansif görünen ofansif tutumlarında bir kurgunun yer aldığı düşüncesi olmuştur. Bu düşünceleri şekillendiren bulgulardan ilki, 2001-2009 yıllarında yayımlanan Chilcot Raporu'dur. Bu rapora göre, Saddam rejimindeki Irak'ın kitle imha silahlarını kullanmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, askeri hareketler gerçekleşmeden önce diplomatik kanallar yoluyla soruna yönelik çözüm sürecinin ilerletilebilecek durumda olduğu belirtilmiştir (Chilcot, 2016; Daban ve Daban, 2018). Bu bulgulardan ikincisiyse, özellikle medya ve haber ajanslarında büyük gündem yaratan *Fahrenheit 9/11* belgeselidir. 2004 yılında Micheal Moore'un yönetmen koltuğunda bulunduğu bu belgesel, Bush yönetimine eleştirel bir yaklaşımda bulunmaktadır. Bu anlamda, Bush yönetiminde işgal edilen Irak hakkında aksi bulgular paylaşmaktadır. Bu bulgulara göre, ABD'nin Saddam rejimi Irak'a karşı yönelttiği "haydut devlet" suçlaması asılsızdır. Irak halkı, bu tür bir rejim altında yaşamamaktaydı; aksine, sokaklarda çocukların oyunlar oynadığını gösteren kayıtlar bulunmaktaydı (Brown ve Ainley, 2013).

7. Amerikan İstisnacılığı'na Karşı Yeni Bir Alternatif: Anti-Amerikancılık

Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren devam eden olaylar Amerikan vatandaşlarında ve uluslararası toplumda şüpheli bir tavrın oluşmasına yol açmıştır. ABD'nin, bazen 'yanlış işler' yürüttüğüne dikkat çeken bu şüphecilik, bir kartopu etkisiyle büyümeye devam etmiştir. Öyle ki,

bu durum zamanla ‘‘Amerikan İstisnacılığı’na karşı çıkma’’ boyutuna ulaşmıştır. Bu karşı çıkışla birlikte, dünyada kötü işleyişe sahip tüm olay/olgular için Amerikan yönetimleri ve Amerikalılar suçlu bulunmaya başlanmıştır (Brown ve Ainley, 2013).

‘Amerikan İstisnacılığı’na karşı çıkma’ fikrinin oluşmasında iki önemli olayın büyük rol oynadığını söylemek mümkündür. Bunlar: 11 Eylül 2001’de, ABD’nin New York kentinde yer alan Dünya Ticaret Merkezi’ndeki ikiz kulelere ve Washington’daki Savunma Bakanlığı’na karşı gerçekleştirilen uçaklı intihar saldırılarıdır (Çiftçi, 2009; Friedman, 2000). Bu terör saldırılarında, 3.000’den fazla Amerikan vatandaşının öldüğü ve çok sayıda vatandaşın yaralandığı görülmüştür (Küçükcan, 2010). ABD, kuruluşundan bu yana, güçlü bir saldırgan olmasına imkân veren coğrafi ve politik avantajlarından yararlanmıştır. ABD, özgürlük ve demokrasi için diğer ülkelerde saldırı eylemleri gerçekleştirmiştir; ancak Amerikan topraklarında saldırıya uğramaktan nadiren endişe etmiştir. Bu anlamda, Amerikan topraklarında saldırıya uğramak, Amerikan İstisnacılığı’na karşı doğrudan bir saldırıydı. Bu durum, birçok Amerikalının tekrar istisna ve güçlü hissetme arzusunu yoğunlaştırmaya başlamıştır (Sirvent ve Haiphong, 2019). Böylelikle, 11 Eylül terör saldırılarının ortaya çıkardığı iki temel sonuç vardır: Bunlardan ilki, ABD’nin ‘dokunulamaz’ bir ülke olmadığı üzerine kuruludur. ABD’nin coğrafi izolasyonu, Amerikan İstisnacılığı’na şekil veren temalardan bir tanesidir. Bu izolasyon, ABD’nin özellikle Avrupa’daki ulusların ve dünyadaki diğer ulusların kendi aralarındaki çatışmalardan kaçınabilmesine olanak sağlar (Patman, 2006). 11 Eylül terörü, bu temaya, dolayısıyla Amerikan İstisnacılığı’na bir darbe indirmiştir. İkincisi ve daha önemlisi, Amerikan İstisnacılığı’nı ayakta tutan temaların zayıflamasından sonra, alternatif temalara zemin hazırlama sürecinin başlamasıdır.

Bu alternatif temalar arasındaki en önemli tema, Amerikan Masumiyeti’dir (Sirvent ve Haiphong, 2019). Bu tema, Amerika’nın dünyadaki tüm kötülüklerden sorumlu olmadığına dair yeni bir parantez açmaktadır. Amerikalılar, 11 Eylül’ü örnek göstererek, dünyadaki diğer uluslar ile ortak acıları paylaştıklarına ve kötü olaylardan ABD’nin de mustarip olduğuna dikkat çektiler. Joy James’e göre, 11 Eylül Amerika’ya kendisini ‘‘tanınabilir bir kurban ve kaçınılmaz bir galip’’ olarak gösterme şansı vermiştir (James, 2013). Holsti’ye göre de ‘‘İstisnai devletler, kendilerini masum kurbanlar olarak tasvir ederler. Onlar, asla uluslararası güvensizliğin kaynağı değillerdir; yalnızca kötü niyetli güçlerin hedefleridir’’ (Holsti, 2010). Bu çerçevede, uluslararası ilişkilerde ABD’nin ‘savunma oynamaya’ (defansif) zorlanan, düşman saldırganlığının (ofansif) ‘kurbanı’ olduğu fikri, Amerikan İstisnacılığı ve Amerikan Masumiyeti’nin mükemmel bir iş birliğidir (Sirvent ve Haiphong, 2019). Buna karşın, Amerikan İstisnacılığı’na karşı çıkma fikri sona ermiş bir görüntü vermemektedir. 2001-2009 dönemlerinde bu durumun en önemli nedeni, teröre karşı savaş açılımlarının ABD-merkezci bir yansımasının bulunmasıdır. 1968-2003 yıllarında 6.000’den fazla terör saldırısı gerçekleştirilmiş ve 36.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Buna rağmen, ABD ve ABD merkezli Batı’nın, bu dönemler aralığında teröre karşı ofansif bir tutumunun bulunmadığını söylemek mümkündür. Bu konuya yönelik politikalar, 11 Eylül’de Amerikan yaşam biçimine ve hegemonyasına dönük ciddi saldırıların gerçekleşmesi ile ortaya çıkmıştır (Robinson, 2006).

George W. Bush’un teröre karşı savaş açılımı bir ultimatoom veya doğrudan bir savaş ilanı niteliğindedir. Bu ilana karşılık, savaşa taraf olan düşmanın kim olduğu konusu muğlaklık içerir. Dolayısıyla savaş ilanının kime yönelik olduğu belirsizlik taşır. ABD bu belirsizliği gidermek için bir mutlak standart geliştirmiştir: Bu standart ABD’ye karşıtlık gösteren bir ‘‘ötekinin’’ varlığıdır. ABD, SSCB’nin çöküşüyle birlikte dünya siyasetinde tartışmasız bir egemen güç haline gelmiştir. Bu gerçeklik, ABD’nin karlarını büyük ölçüde artırdığı kadar, yeni bir dizi siyasi zorluk yarattı. ABD’nin, yerel ve küresel sömürünün büyümesini meşrulaştırmak için, yeni bir düşmana/ötekiye ihtiyacı vardı. Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika tartışmalarının ana konusu, bu ötekinin kim olacağı etrafında şekillenmişti. ABD’ye karşı ideolojik, ırksal ve kültürel açılardan karşıtlığın tüm yeterliliklerini sağlayan SSCB ve komünizm çökmüştü. Bu açıdan, bu karşıtlıkları taşıyan ve askeri kapasite açısından ABD güvenliğini tehdit edebilecek yeni bir öteki gerekli görünmekteydi (Huntington, 2004; Çiftçi, 2009; Sirvent ve Haiphong, 2019). 11 Eylül’deki olaylar, yeni ötekinin

doğmasını sağladı ve Amerikan yöneticilerine Amerikan İstisnacılığı'nı kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde değiştirmek için gerekli siyasi örtüyü yaratmış oldu (Sirvent ve Haiphong, 2019).

Huntington'a göre, 11 Eylül saldırılarında ön planda olan El-Kaide ve bu terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin, militan İslamcı grupları bir öteki haline getirmiştir (Huntington, 2004). Huntington'ın Türkiye'yi bir yırtık/parçalanmış ülke (*torn country*) olarak gördüğü perspektifin (Davutoğlu, 1997) bir yansıması, ABD'nin bu öteki durumunda ortaya çıkmaktadır. Huntington, Türkiye'yi katılmak istediği medeniyet (Batı medeniyeti) tarafından reddedilen bir ülke tasvirinde yırtık/parçalanmış bir ülke olarak ele almaktadır. ABD'nin içsel değerleri ile uluslararası değerleri arasındaki bağıntı kopukluğu, bir anlamda onu yırtık bir ülke konumuna getirmektedir. Bu durum, ABD'nin öteki problemini çözme girişimleriyle kapatılmaya çalışılmıştır. Buna göre, ABD ulus-devleti, evrensel çıkarları ve uluslararası toplumu tehdit eden bir ötekiye karşı insanlık mücadelesi verecektir. Bu durum, ABD'ye içsel değerleri savunan; fakat teröre karşı uluslararası değerlerden defansif veya ofansif tutumları seçme inisiyatifi yaratmıştır. Her iki tutumda da konu insanlığın genel çıkarı ve terör olduğu için, ABD uluslararası toplumda "istediği medeniyete girme" hakkı kazanmıştır. Bu durum, bağıntı sürecinin işlediğini ve yırtıklığın giderildiğini göstermektedir.

Öte yandan, spesifik olarak Irak Savaşı, Ebu Gureyb Hapishanesi ve Guantanamo gözaltı kampındaki mahkumlara yönelik gerçekleştirilen tecavüz, cinayet ve sodomi gibi insan haklarının ihlalleri, bu yırtıklığın tekrar doğmasına yol açmıştır (Heywood, 2018; Brown ve Ainley, 2013; Walt, 2011; Erdoğan 2013). Bu olayları takip eden süreçte ABD'nin yumuşak gücü, sert gücüne oranla belirgin bir düşüş yaşamaya başlamıştır. 2007 yılında, ABD'nin askeri harcamaları, dünya toplamının %46'sına karşılık gelmekteydi. Bu oran, aynı dönemler aralığındaki en yüksek ikinci askeri harcamaya sahip olan Çin'in dokuz katını ifade etmektedir (Heywood, 2018). Bu olayların ABD'nin elindeki inisiyatifte bulunma hakkını körelttiğini söylemek mümkündür. Uluslararası iş birliklerinden uzak, geneli tek-taraflı, ofansif tutum ve politikalardan oluşan bir dış siyaset anlayışı belirginleşmiştir. Bu durum, teröre karşı savaş açılımı ve Amerikan Masumiyeti ile yeniden inşa edilen Amerikan İstisnacılığı'na, "Anti-Amerikancılık" şeklinde yakınlaşılmasına sebep olmuştur (Brown ve Ainley, 2013). Anti-Amerikancılık düşüncesi, iki temel neden etrafında şekillenmiştir: Bunlardan ilki, ABD'nin El-Kaide'yi bir öteki olarak tanımasının ardından bu örgütün, bir aktör olarak uluslararası sistemde yer kazandığı gerçeğidir. ABD böylelikle, yeni ötekilerin doğmasına ve uluslararası terörizmin yaygınlaşmasına dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Bu durumda yeni uluslararası sistem, terör örgütlerinin de içinde yer aldığı çok-kutuplu bir yöne doğru evrilmiştir. Sonuç olarak anarşizm sendromu, karmaşık ancak kuvvetli bir şekilde yeninden etki göstermeye başlamıştır. İkincisiyse, Amerikan halkı ve uluslararası toplumda bir gerçekliğin farkına varılması ile ilgilidir. Bu gerçeklik, ABD dış siyaseti için hiçbir zaman bir ötekinin yerinin, bir başka öteki tarafından boşlukta bırakılmayacağını ifade etmektedir.

8. Amerikan İstisnacılığı'nın Tarihi ve Kültürel Kaçınılmazlığı

Robinson'a göre hegemonya kavramı, bir dünya düzeninde egemenliğin rıza ve ideoloji kullanılmasıyla kurulan bir tarihsel projedir (Robinson, 2005). II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Amerikan hegemonyası bu tipte bir hegemonya örneğidir. Bu hegemonya, kapitalist sınıfın dünya çapında oluşturduğu genel bir rıza çerçevesinde şekillenmiştir (Robinson, 2005; Arı, 2021).

ABD hegemonyası, liberal ideoloji ve bu ideolojinin siyasi değerleri etrafında gelişmiştir. Bu siyasi değerlerin aynı anda çıkarların uyumu kartları olarak kullanılmaları, bu hegemonyanın pekişmesinde kilit rol oynamıştır. Bu perspektife göre, bu kartların ABD dış siyasetinde özel bir konumu bulunmaktadır. Bu özel konum genellikle, ABD'nin dış politika kültürü ile ilişkilendirilir (Şener, 2014). Heywood'a göre ABD'li siyasetçiler, yalnızca iktidar peşinde koşan pragmatistler değillerdir. ABD politikalarındaki fikir ve değerlerin önemi, ortak ideolojik hedefleri paylaşan iki ana siyasi partiden (Cumhuriyetçiler ve Demokratlar) dolayı net görülemez. Siyasilerin büyük bir

kısmı ‘‘Amerikan İdeolojisi’’ adı verilen ortak değerleri paylaşırlar. Serbest piyasa ekonomisinin etrafında şekillenen bu değerler çıkarların uyumu kartlarıdır (Heywood, 2013).

Bu çerçevede çıkarların uyumu kartları, ABD'nin tarihi ve kültürel denklemlerinde büyük öneme sahip bir konumda yer alır. Bu konum, Amerika'nın kısa ve orta vadede, bu kartların yerini kendi iradesiyle değiştirmesinin mümkün olmadığı kültürel bir alanı ifade eder (Davutoğlu, 2021). Öte yandan bu alan, uluslararası ilişkilerin değişken konjonktürüne bağımlı bir yapıdadır. Böylece bu kartların gücünde zaman zaman dönüşümler yaşanmaktadır. Örneğin, demokrasinin yayılması Amerikan siyasetinde partiler-üstü bir misyondur; ancak başbakan ve karar alıcıların bu misyona özel ilgi duymaları veya duymamaları ile bu kartın gücünde artış veya azalış meydana gelmektedir (Telatar, 2012). Bush yönetiminin 11 Eylül sonrasında uluslararası organizasyonlara karşı ofansif tutumları ve Irak'ın uluslararası toplumun rızasının alınmadan işgal edilmesi bir zayıflık belirtisi taşımaktadır. Obama dönemindeyse, bu kartların yeniden kullanımı için çaba gösterilmiştir; fakat önceki ofansif tutumlar nedeniyle uluslararası toplumda bu kartların ikna kabiliyeti zayıflamıştır (Çiftçi, 2009).

Günümüz Amerikan dış siyasetindeyse, kartlardaki belirgin zayıflama devam etmektedir. 2017-2021 yılları aralığındaki ilk Donald Trump dönemi, bu kartların etki gücünün en net şekilde kırıldığı dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde müttefiklere karşı defansif tutumların yerini katı-ofansif tutumlar almıştır. Çok-tarafılık ve iş birlikleri önemsenmeyerek, halihazırda tarafı olunan anlaşmaların (Paris İklim Anlaşması gibi) feshi gerçekleştirilmiştir. Bir ‘Önce Amerika Vizyonu’ oluşturularak, Amerikan dış kültüründe belirgin bir kırılma gerçekleştirilmiştir. Bu vizyona göre, Amerikan İstisnacılığı ABD'nin siyasi etki temelindeki görev süresini doldurmuştur. Böylelikle, bu kavramın düşüşü, ekşimesi veya sonu gelmiştir (Oğuz, 2019; Tharrior, 2017; Frum, 2017). Bu genel kanının oluşmasında Trump'ın açıklamaları etkili olmuştur. Trump, Amerikan İstisnacılığı kavramını işaret ederek, ‘‘Bu terimi hiç sevmeydim’’ ilanında bulunmuştur (Sargent, 2016). Trump Amerikan İstisnacılığı kavramı ile yetinmeyerek, alternatif temalarını da hedef almıştır. Trump'la yapılan bir röportaj sırasında, Amerikan Masumiyeti'ne inanmadığını belirtmiştir (Benett, 2017). Trump, R. Reagan ve B. Obama'nın da desteklediği gibi, ABD'nin dünya için bir model olduğunu vurgulayan ‘‘tepedeki şehir’’ konseptini asla desteklememiştir (Tyrell, 2021). Öte yandan, Trump Amerikan dış siyasetinde ofansif tutumları içine alan iki yeni tema oluşturmuştur: Bunlardan ilki, *Make America Great Again* (Amerika'yı Tekrar Harika Yap) temasıdır. Bu temadaki ‘‘Harika’’ kavramı, Amerika'nın istisnai olduğu anlamına gelmemektedir; aralarında ölçek ayrımları vardır. ‘‘Harika’’ ifadesinin ölçeği, donanmaların, silahların, gayri safi yurtiçi hasılanın ve bir iç ekonomi alanının büyüklüğünü ifade eden sayısal bir şebekedir (Tyrell, 2021). ‘İstisna’ kavramıysa, eşsiz ve benzersiz ahlaki ve politik ideallere sahip bir ulus ölçeğine sahiptir. İkinci temaysa, etimolojik kökeni 1930'ların faşist sempatizanlarına dayanan *America First* (Önce Amerika) ifadesidir. Bu konsept, uluslararasıdaki ilişkileri normlara veya ideallere atıfta bulundurmada; sıfır toplamı, jeopolitik ve ekonomik bir mücadele olarak değerlendirmektedir. Bu durum istisnailik için değil; geri kazanılmak istenen ulusal büyüklük/harikalık için bir programdır (Churchwell, 2018).

2021-2025 yıllarında başkanlık görevine gelen Joe Biden, Trump'a göre daha defansif bir tutum benimsemiştir. Biden dönemindeki en temel eksiklik bu defansif tutum ile ofansif tutumun arasındaki dengenin sağlanamamış olmasıdır. Özellikle 7 Ekim 2023 tarihinde patlak veren İsrail-Filistin Savaşı bu durumun açık izlerini barındırmaktadır. İsrail ve Netanyahu yönetimine verilen orantısız destekler, Anti-Amerikan İstisnacılığı düşüncesinin uluslararası toplumda artmasına yol açmıştır. AB ülkelerinin birçoğu ve ABD'nin Arap yarımadası ve Ortadoğu'da Amerikan yanlısı otoriter rejimleri desteklediği bilinen bir gerçektir (Alakel ve Yıldırım, 2014). İsrail ile ABD'nin arasındaki özel ilişki bu dikta rejimlere verilen desteğin (Halabi, 2009) en eski örneğidir. İsrail'in ABD destekli bir şekilde, Batı Şeria ve Gazze bölgelerinde orantılılık ilkesini aşan birtakım askeri müdahalelerde bulunduğu görünmektedir. Bu müdahalelere karşı ABD'nin sessiz kalması Anti-Amerikan İstisnacılığı görüşünün hız kazanmasına yol açmıştır.

Amerikan İstisnacılığı kavramı, tüm bu değişken ulus-İçi ve uluslararası değişken şartlara karşın varlığını korumaya devam etmektedir. Bu durumun temel nedeni, bu ülkenin 'ben-idrakini' oluşturan kültürel alanında güçlü bir etki temelini bulundurmasıdır. Son 30 yıldır süregelen olaylar, Amerikan İstisnacılığı kavramının bu temeldeki yerini belirgin bir şekilde zayıflatmış; ancak yok edememiştir. Bu türden bir yok oluş, ABD siyasi tarihi ve kültürünü yok etmekle eşdeğerdir.

Amerikan İstisnacılığı'nın kültürel alandaki aktifliği, çıkarların uyumu kartlarının hareket halinde olmasına olanak sağlamaktadır. Bu imkân çerçevesinde, bu kartların ikna kabiliyetlerinde belirgin artışlar yaşanmaktadır. Böylelikle, hedef bölge/aktörlere yönelik politikalarda arzu edilen bağıntılar kurulabilmektedir. Bu durum, bu ülkenin ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitesinin defansif görünen ofansif politikalarda kullanılabilmesi fırsatını doğurmaktadır. Özetle, bu ülkenin sert gücünün kullanımı için yumuşak güce dayalı bu 'dörtgen' sürece ihtiyaç bulunmaktadır.

Buradaki temel problem, 11 Eylül 2001'den beridir bu dörtgen sürecin kurulamamasıdır. ABD, Soğuk Savaş süresince SSCB'nin öteki varlığına dayalı olarak bu dörtgeni birden fazla kez kurmayı başarmıştır. SSCB'nin çökmesiyle birlikte, bu dörtgenler de bir çöküş süreci yaşamıştır. 11 Eylül'den sonra El-Kaide'nin devraldığı öteki kimliği, yeni dörtgenlerin kurulumu için sağlam bir zemin hazırlamıştır. Bu zemin üzerindeki en etkili dörtgen Irak'ın işgalinde kullanılmıştır. El-Kaide'nin günümüzde etkinlik ve güç kaybının ardından yeni bir terör grubu öteki olarak ortaya çıkmamıştır. Bu anlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde olduğu gibi, ABD'ye karşı yeni ötekinin kim olduğu/olabileceği sorusu gündeme gelmektedir. Bu soru, Amerikan kültürünün vazgeçilmez sorusu ve sorunu olarak devam etmektedir.

Sonuç

Fernand Braudel, coğrafyanın medeniyetlerin oluşumunda kritik bir rolü olduğuna dikkat çekmektedir. Braudel'e göre, "Haritalar, gerçek öyküyü anlatır" (Braudel, 1993).

Braudel'in haritalara yönelik bu açılımının çevresinden sapmadan aynı açılımı kavramlarla kurabilmek mümkündür. Buna göre, "Kavramlar da gerçek öyküyü anlatabilir". Bu durumu ileri bir adıma taşımak istersek, "Kavramlar, bir öyküyü var eden tabirlerdir" denilebilir. Buna karşın, her kavramın bir öykü anlattığı veya bir öyküyü oluşturduğunu söylemek mümkün değildir. Buna olanak sağlayan durum ve koşulların oluşması gerekmektedir. Örneğin, 11 Eylül 2001'den önce, Samuel P. Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* adlı çalışmasında, İslam dünyasının medeniyet çatışmasının merkezinde yer alacağını belirtmiştir (Huntington, 1993). Birçok Amerikalı ve Batılı vatandaşa göre, Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı, onun bu kötümserliğini haklı çıkarmıştır (Brown ve Ainley, 2013). Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* Tezi Londra'da Sunday Times gazetesinde (14 Ekim 2001) "esrarengiz bir ileri görüşlülük" olarak nitelenmiştir. Huntington'dan biraz daha önce, doksanlı yılların hemen başında, F. Fukuyama *Tarihin Sonu* tezi ile İslam dünyasını Batı değerlerini tehdit eden yeni bir karşı kutup olarak göstermişti (Fukuyama, 1992). Seksenli yıllardaysa, Brzezinski 'İslami uyanışı' Amerikan çıkarlarına karşı bir tehdit olarak ele almıştır (Brzezinski, 1983). Bu kavramlara dayalı açılımlar, 11 Eylül 2001'deki öyküyü anlatmak ve var etmek için tüm olanaklara sahip görünmekteydiler.

Bir öyküyü anlatan ve var eden bir kavram olmanın yanında, özel bir açılıma daha sahip kavramların bulunduğu söylenebilir. Bu özel açılım, bir ülkenin ben-idrakini oluşturmaktır. Ben-idraki, bir ülkenin yer aldığı kıta veya bölgedeki ve dünyadaki konumunun ne olduğu bilincidir. (Davutoğlu, 1997). Tipik bir XIX. yüzyıl (19.yüzyıl) ABD vatandaşı, doğrudan veya birkaç nesil öncesinde Avrupa'dan gelmiş göçmen statüsündeki kimsedir (McClosky, 1967). Bu kimseler için Avrupa, sonu gelmez mücadele ve çatışmaların, siyasi ve dini baskıların ve katı sosyal ayrımcılık politikalarının egemenliğinde idi. Bu anlamda, bu vatandaşların temel hedefleri bu baskı ortamına karşılık yeni bir kimlikle özgün bir toplum yaratma fikri etrafında şekillenmiştir (Mahneke, 1997). Patman ve Southgate'göre bu özgün toplum yapısı, Amerikan İstisnacılığı'na bir gönderme taşır: "Amerikan İstisnacılığı fikri, Amerikalılara kurucu liberal ilkelerinin benzersizliği, değişmezliği ve üstünlüğüne dair bir vurgu içerir...ayrıca ABD'nin diğer uluslara göre özel bir kaderi olduğu

inancına dayanan gayri resmi bir ideolojiye atıfta bulunur. Amerika'nın kurucuları ülkeyi hukuk kuralları, özel mülkiyet, temsili hükümet, ifade ve inanç özgürlüğü ve ticaret özgürlüğü gibi bazı Aydınlanma ilkelerine adanmış yeni bir siyasi topluluk biçimi olarak gördüler'' (Patman ve Southgate, 2016). Natsu Taylor Saito'ya göre ise, ''İnsanlık tarihi en iyi şekilde medeniyetin daha yüksek aşamalarına doğru doğrusal bir ilerlemeye sahip olduğunun kavranması ile anlaşılabilir. Amerikan İstisnacılığı, Batı medeniyetinin bu tarihsel ilerlemenin zirvesini temsil ettiğini ve ABD ulus-devletinin Batı medeniyetinin ve dolayısıyla insanlık tarihinin bugüne kadar ki en iyi ve en ileri aşamasını temsil ettiğini varsaymaktadır'' (Saito, 2010). Bu genel çerçevede, ABD'nin ben-idrakinin Amerikan İstisnacılığı kavramı altında formüle edildiğini söylemek mümkündür.

Amerikan İstisnacılığı kavramının maddi temelleri vardır. Heywood'a göre, siyasi fikirler bir tür boşluk ortamında meydana gelmezler. Bu fikirler, siyasi eylemi harekete geçirir ve maddi yaşamı şekillendirirler (Heywood, 2013). Bu kavramın maddi temelleri, çıkarların uyumu kartları olarak isimlendirilen, liberal-işsel değerler kümesi etrafında şekillenmiştir. Bu kartların ürettikleri çekim alanı (yanına çekme kabiliyeti), uluslararası sistemdeki aktörlerle etkileşim kurma fırsatını beraberinde getirmektedir. Son iki yüzyıldır ABD dış siyasetinde bu kartların etkin-etkili şekilde kullanılmasına belirgin bir gayret gösterilmiştir. Bu gayret, yeni bir dünya düzeninde oluşturulan uluslararası sistemde, tek egemen güç olmak için atılan adımlardır. Bu hakimiyetin kaçınılmaz ve kabul edilebilir bir mutlak standarda dönüştürülebilmesi için bu kartların etkin kullanımına önem verilmiştir. Bir anlamda bu kartlar, uluslararası sistemde kendini hegemon güç olarak tanımlamak isteyen ABD'nin meşruiyet araçlarıdır. Bu araçlar ile etkileşime geçilen aktörler veya bölgelerde bir siyasal sürece nüfuz etmek ve bu araçları yerleşik kılmak arzulanmaktadır. Bu türden bir nüfuz sürecinin gerçekleştirilebilmesi için egemen devletin işsel-değerleri ile uluslararası-değerlerinin arasında bir uyum, ahenk ve/veya bağıntı kurulması gerekmektedir. Geneli defansif tutumlardan oluşan liberal-işsel değerler; hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlük ve insan hakları kartlarının bir yansımasıdır. Uluslararası-değerler ise, defansif (liberal değerler gibi) ve ofansif (otoriter veya totaliter değerler gibi) tutumlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Buradaki en kritik nokta, ABD'nin defansif değerleri savunan ve defansif eylemlerde bulunan bir politik şebeke içinde yer almasının kaçınılmaz bir gereklilik olduğudur. Bir alanın, örneğin Kıta Avrupası'nın, demokratik ve istikrar gösteren bir yapıya kavuşması için atılan adımların sert güç etrafında gerçekleşmemesi gerekir. Bu durum, işsel-değerler ile uluslararası-değerler arasında bir kopukluğa işaret eder. Böylelikle, bu alanlarda sert güce dayalı bir demokratik yapı kurulsun da; egemen gücün küreselleştirmek istediği rızaya dayalı adaptasyon çevresi uzun vadede bir çöküşe maruz kalacaktır.

ABD'nin egemen güç tanımlaması için bu kartların diğer aktörlerde dolaylı kullanımının gerçekleştirildiği gözükmemektedir. Bu dolaylı kullanım, ilgili kartların doğrudan hedef bölge veya aktörler üzerinde nüfuz edilmesiyle değil; bir başka öteki ile mücadele edilirken kullanılmasıdır. Örneğin, bu değerlerin karşı blokunu ifade eden SSCB'ye karşı, 50 yılı aşkın bir süre boyunca bu değerler etrafında mücadele verilmiştir. Bir ötekiye karşı olan mücadelede son derece kritik bir nokta bulunmaktadır. Bu nokta, işsel-değerler ile uluslararası-değerler arasındaki ahengi/uyumu veya bağıntıyı köreltmesidir. Evrensel çıkarlar ve değerler için verilen mücadelede uluslararası-değerler arasından ofansif tutumları kullanmak meşru hale gelmektedir. Bu durum egemen güce uluslararası-değerler arasından bulunacağı tutumlara dair bir inisiyatif yaratmaktadır. Böylelikle, egemen güç uluslararası sistemde güç kullanma tekeline sahip olmaya başlamaktadır. Bu türden bir süreç içinde ''Süpermen'' (Şener, 2014) konumunda bulunan ABD, diğer bölge ve aktörlere nüfuz etmesine gerek kalmadan adaptasyon/rıza çerçevesini geliştirebilmiştir. Bu genel çerçevede Amerikan İstisnacılığı kavramı ulaşabileceği maksimum seviyeye ulaşmaktadır.

Buradaki en temel problem, SSCB'nin çökmesiyle birlikte savunduğu değerler kümesinin de çökmesi olmuştur. Bu aşamada liberal-işsel değerlerin mücadele edebileceği herhangi bir öteki bulunmamaktadır. Böylelikle bu işsel-değerlerin bir nüfuz etme süreci sonunda sömürüye dayalı kazanımlarını var edecek bir neden ortadan kalkmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları ve bu saldırıların müsebbibi konumundaki El-Kaide bu nedeni tekrardan ortaya çıkarmıştır. George W. Bush,

“Teröre Karşı Savaş” açılımıyla Amerikan İstisnacıılığı kavramının ne kadar sömürüye dayanan yayılcı bir mantık ile işlediğine vurgu yapmıştır (Sirvent ve Haiphong, 2019).

Günümüzde devam halinde olan ikinci Donald Trump dönemi, birinci döneminden farklı bir içsel-değerler ve uluslararası-değerler farkındalığı taşımamaktadır. Hatta, içsel-değerleri kör eden ve uluslararası-değerleri son derece katı-ofansif tutumlar etrafında şekillenen bir başkanlık yönetimi tercih edilmektedir. Bu türden bir konjonktür, Amerikan İstisnacıılığı kavramı için ve bu kavramın temel konseptleri için bir yıkımı ifade etmektedir. Bu kavrama ve temalarına karşı bir antipati duymak realist bir tutum örneğidir. Öte yandan, Amerikan halkının tarihi, zihniyeti ve en önemlisi kültüründe her an için bu kavramın idealleştirilmiş bir formatı yer almaya devam edecektir. Unutulmamalıdır ki, her ulusun veya devletin bir hafızası bulunmaktadır. ABD siyasal yaşamı ve kültürel can damarında Amerikan İstisnacıılığı kavramı bu hafızanın kayda değer büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Bu durum, istisnailiğin, küresel bir kurala dönüştürülmesi istencini taşıyan Amerikan kültürel zihniyettir.

Kaynakça

- Arı, T. (2021). Uluslararası İlişkiler Teorileri, (10. Baskı), Aktüel Yayınları, Bursa.
- Arslan, O. & Arı, S. (2004). Amerika: Özgürlük Havarisi mi Yoksa Günah Keçisi mi?, Platin Yayınları, Ankara.
- Aşkan, H. (2022). Amerikan İstisnacıılığı ve Holywood Sineması, (Ed: Ayhan K., Eşref A.), Literatürk Yayınevi, Konya.
- Başer, A.G. (2017). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Avrupa'nın İnşasında ABD'nin Rolü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Benett, G. (2017). “Trump Defends Putin in Super Bowl Interview: ‘You Think Our Country’s So Innocent?’” Atlanta Journal-Constitution, February 5, 2017.
- Brzezinski Z. (1983). Power and Principle, Cambridge University Press, London.
- Braudel, F. (1993). A History of Civilizations, Penguin: New York.
- Brown, C. & Ainley, K. (2013). Uluslararası İlişkileri Anlamak, (1. Baskı), (M.G. Ayral, Çev.) Sümer Kitabevi, İstanbul.
- Bostanoğlu, B. (1999). Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Yayınları, Ankara.
- Baylıs, J. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5 (18), 69-85.
- Bull, H. (1993). “Does Order Exist in World Politics”, Eds: Viotti, P.R. & Kauppi, M.V., International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, (2nd edition), Macmillan Publishing Company, New York, ss. 119-123.
- Ceaser, J.W. (2012). “The Origins and Character of American Exceptionalism”, American Political Thought, 1 (1), 3-28.
- Carr, E.H. (1972). “Utopian Background”, Politics and the International System, 2nd edition, Lippincott Company, New York.
- Carr, E.H. (1946). The Twenty Years’ Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations, Macmillan, Londra, Basingtoke.
- Cox, R. W. (1987). Production, Power, And World Order, Columbia University Press, New York.
- Cox, R.W. (1994). “Rethinking the End of the Cold War”, Review of International Studies, 20, (2), 187-200.
- Chomsky, N. (2002). Medya Gerçeği, (3. Basım), (A. Yılmaz & O. Akınhay, Çev.) Everest Yayınevi, İstanbul.

- Chomsky, N. (1995a). *Demokrasi Gerçek ve Hayal*, (C.Cevdet, Çev.), Pınar Yayınları, İstanbul.
- Chomsky N. & Robinson J. N. (2024). *The Myth of American Idealism: How U.S. Foreign Policy Endangers the World*, Penguin Press, New York.
- Chilcot, S.J. (2016), *The Report of the Iraq Inquiry: Executive Summary*, London Publisher, London.
- Churchwell, S. (2018). *Behold, America: A History of America First and the American Dream*, Bloomsbury Publishing, London.
- Çiftçi, K. (2009). ‘‘Soğuk Savaş Sonrasında ABD: ‘‘Rıza’’ya Dayalı Hegemonya’’dan ‘‘İmparatorluk Düzenine, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10), 203-219.
- Çelebi, A. (2003). ‘‘Inter Arma Silent Leges: ‘Haklı Savaş’ ve Amerikan Entelektüellerinin ‘Sonsuz Adaleti’ ’’, *Düşünen Siyaset*, 17, 11-33.
- Dunn, Charles, W. (2013). *American Exceptionalism: The Origins, History, and Future of the Nation’s Greatest Strength*. MD: Rowman and Littlefield, Lanham.
- Daban, E.Z. & Daban, C. (2018). ‘‘SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ IRAK DIŞ POLİTİKASI: IRAK-İRAN SAVAŞI, KUVEYT’İN İŞGALİ VE ABD’NİN IRAK’A MÜDAHALESİ’’, *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 83-109.
- Davutoğlu, A. (2021). *Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 121. Basım, Küre Yayınları, İstanbul.
- Davutoğlu, A. (1997). ‘‘Medeniyetlerin Ben İdraki’’, *Divan İlmi Araştırmalar*, 1 (3), 1-53.
- Değirmencioğlu, S.M. (2010). ‘‘Napalm Düştüğü Yeri Yakar: Psikoloji Kimin Yanında?’’, *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 3 (4), 48-62.
- Everett, B. (2017). *American Exceptionalism in The Film Industry of the Middle Twentieth Century*. History, Anthropology & Philosophy Theses and Projects 7.
- Engen, A.C.V. (2020). *City on a Hill: A History of American Exceptionalism*. Yale University Press, New York.
- Erhan, Ç. (2001). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi*, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, (Der. İdris BAL), Alfa, İstanbul, s.117-129.
- Erdoğan, İ. (2013). ‘‘Küreselleşme olgusu bağlamında yeni güvenlik algısı’’, *Gazi Akademik Bakış*, 6 (12), 265-292.
- Erhan, Ç. (1998). ‘‘Avrupa’nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Temel Sorunlar’’, *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, 51 (01), ss.270.
- Frum, D. (2017). ‘‘The Sunset of American Exceptionalism’’, *Atlantic*, July 3, 2017.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*, The Free Press, New York.
- Friedman, T.L. (2000). *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, Farrar, Straus & Giroux.
- Guyatt, N. (2007). *Providence and the Invention of the United States*. Cambridge University Press, New York.
- Garaudy, R. (2002). *Amerikan Efsanesi: ABD’nin Dünyayı Yönetme Felsefesi* (C. Aydın Çev), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Gushee, D.P. (2003). ‘‘America Is Not God’s Chosen People’’, *Union University Institute for Intellectual Discipleship*, 2 (3) 10-56.

- Gözen, R. (1997). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi", *Liberal Düşünce*, 2 (7), 74-91.
- Glassner, M.I. & Blij H.J.D. (1967). *Systematic Political Geography*, Wiley, New York.
- Gerger, H. (2012). *Kan Tadı: Belgelerle ABD'nin Kara Tarihi*, Yordam Kitapevi, İstanbul.
- Kali, İ. (2017). *Zalimlerin Zulmü Bitmiyor*, Vansesi Gazatesi.
- Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster, New York.
- Hartz, L. (1955). *The Liberal Tradition in America*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, New York.
- Hacıbektaşoğlu, A. & Kodaman, T. (2022). "Uluslararası İlişkilerde Güç Olgusu: Sert ve Yumuşak Güç", *Hakkâri Review*, 6 (2), 95-122.
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*, (10. Baskı), BB101: 21, İstanbul.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler Bir Giriş*, (5. Baskı), Adres Yayınları: İstanbul.
- Hogan, M. J. (1987). *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*, Cambridge University Press.
- Holsti, K.J. (1974). *International Politics, A Framework for Analysis*, (2nd edition), Prentice-Hall, London.
- Holsti, K.J. (2010). "Exceptionalism in American Foreign Policy: Is it Exceptional?" *European Journal of International Relations* 17, (3), 384.
- Halabi, Y. (2009). *US Foreign Policy in the Middle East, From Crisis to Change*, Surrey, Ashgate.
- Haas, Ernst B. (1991). "Words Can Hurt You; or, Who Said What about Regimes," (Ed: Krasner S.D.), *International Regimes*, Cornell University Press, London, s.23-59.
- Huntington, S.P. (2004). *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*, (A. Özer Çev), CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul.
- Huntington, S. P. (1993). "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, 72, 35.
- Ikenberry, G.J. (2001). *After Victory*, NJ Princeton: University Press, Princeton.
- James, J. (2013). *Seeking the Beloved Community*. University of New York, New York.
- Jones, W.S. (1965). *The Logic of International Relations*, (5th edition), Little Brown and Company, Boston.
- Küçükcan, T. (2009). "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 6 (24), 33-54.
- Keohane, R. O. & Nye J. S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown, Boston.
- Keohane, R.O. (1998). "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, 77 (5), 81-94.
- Lockhart, C. (2003). *The Roots of American Exceptionalism*. Palgrave Macmillan, New York.
- Keohane, R.O. (1984). *After Hegemony*. Princeton University Press, Princeton.
- McDougall, Walter A. (1997). *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World since 1776*. Houghton Mifflin, Boston.
- Melissen, J. (2005). "The New Public Diplomacy: between Theory and Practice", Jan Melissen (der.), *The New Public Diplomacy – Soft Power in International Relations*, New York, Palgrave Macmillan, 2005, s. 3-28.

- Miller, E. (1956). *Errand Into The Wilderness*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Mahncke, D. (1977). "Europe and the United States", *The Atlantic Community Quarterly*, 15 (1), 57-66.
- Marcuse, H. (1964). *One Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, MA: Beacon, New York.
- Morgenthau, H.J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf-McGraw Hill, New York.
- Morgenthau, H.J. (1967). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (4th edition), Alfred A. Knopf-McGraw Hill, New York.
- Mearsheimer, J.J. (2009) "Reckless States and Realism", *International Relations*, 23 (2), 241-256.
- Mearsheimer, J.J. (1990). "Back to the Future: Instability in Europe after Cold War", *International Security*, 15 (1), 1990, 5-56.
- Marx, K. & Engels F. (1848/1967) *The Communist Manifesto*, Penguin, Harmondsworth.
- McGowan, P. (1974). "Problems in the Construction of Postive Foreign Policy Theory", (Ed: Rosenau J.N.), *Comparing Foreign Policies: Theories, Findings, and Methods*, Calif, Sage Publications, Beverly Hills, s.25-44.
- McClosky, H. (1967). "Personality and Attitude Correlates of Foreign Policy Theory", James N. Rosenau, ed., *Domestic Sources of Foreign Policy*, The Free Press: New York. 51-109.
- Nye, J.S. (2005). *Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu* (R.İ. Aydın Çev.) Elips Kitap, Ankara.
- Nye, J.S. (2004). "Soft Power and American Foreign Policy", *Political Science Quarterly*, 119 (2), 255-270.
- Oğuz, G. (2019). "Amerikan Dış Politikasında Trump Dönemi ve Amerikan İstisnacılığı Anlatısının Sonu", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ek Sayı 2019), 109- 124.
- Obama, B. (2015a). "Statement on the 2015 National Security Strategy" in *The White House: National Security Strategy*.
- Özel, M. (1993). *Amerikan Yüzyılıının Sonu*, İz Yayınları: İstanbul.
- Pease, D.E. (2009). *The New American Exceptionalism*, University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Perea, A. (2012). *Nuclear Deterrence Theory: The Search for Credibility*, Cambridge University Press, Cambridge
- Potter, D.M. (1954). *People of Plenty: Economic Abundance and the American Charter*, The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Patman, R.G. & Southgate, L. (2016). "Globalization, The Obama Administration And The Refashioning of US Exceptionalism", *International Politics*, 220-238.
- Patman, R.G. (2006). "Globalisation, the New US Exceptionalism and the War on Terror", *Third World Quarterly*, 27 (6), 963-986.
- Russet, B. M. & Starr H. (1981). *World Politics: The Menu for Choice*, W.H. Freeman, San Fransisco.
- Rosenau, J. N. (1970). *The Adaptation of National Societies: A Theory of Political System Behavior and Transformation*, McCaleb-Seiler, New York.

- Rosenau, J. N. (1971). *The Scientific Study of Foreign Policy*, Free Press, New York.
- Rosenau, J.N. (1973). "Theorizing Across Systems: Linkage Politics Revisited", (Ed: Wilkenfeld J.), *Conflict Behavior and Linkage Politics*, David McKay Comp, New York, s.25-56.
- Robinson, W. I. (2005). "Gramsci And Globalisation: From Nation-State To Transnational Hegemony," *Critical Review Of International Social and Political Philosophy*, 8 (4), 1-16.
- Robinson, K.K. (2006) "Ideologies of Violence", *Social Forces*, 84 (4), 2009-2026.
- Tyrell, I. (2021). *A New History of an Old Idea: American Exceptionalism*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Toman, M. & Akman, H. (2014). "Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu", *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (20), 285-331.
- Tomes, R. R. (2014). "American Exceptionalism in the Twenty-First Century", *Survival*, 56 (1), 27-50.
- Tharrior, I. (2017). *The Guardians of the Liberal Order, Now Forsee Its Collapse*.
- Tunç, H. (2009). "Preemption in the Bush Doctrine: A Reappraisal" *Foreign Policy Analysis*, 5, (1), 1-16.
- Telatar, G. (2012). "Barack Obama'nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması Misyonu", *Alternatif Politika Dergisi*, 4(1), 54-83.
- Sullivan, O. (). "The Great Nation of Futurity", *United States Magazine and Democratic Review*, 4 (23), 426-430.
- Saito, Taylor, N. (2010). *Meeting the Enemy: American Exceptionalism and International Law*. New York University Press, New York.
- Sirvent, R. & Haiphong, D. (2019). *American Exceptionalism and American Innocence*, Skyhorse Publishing, New York.
- Sneberg, C. (2015). *The purpose of American strategic culture: A study of American Exceptionalism and its implications for U.S. grand strategy and America's global role*, Master's Thesis, University of Oslo, Department of Political Science Faculty of Social Sciences, Oslo.
- Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. III., Ch. IV.
- Stone, A. (1994). "What Is a Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory", *The Review of Politics* 56, (3), 441-473.
- Sargent, G. (2016). "Trump Defends Putin in Super Bowl Interview: 'You Think Our Country's So Innocent?'" *Atlanta Journal-Constitution*, February 5, 2017.
- Sönmezoğlu F. (2019). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (7. Baskı), Der Yayınları, İstanbul.
- Spanos, W. V. (2008). *American Exceptionalism in the Age of Globalization: The Specter of Vietnam*, SUNY Press, New York.
- Singer, J. D. (1969). "Inter-Nation Influence: A Formal Model", in J.N. Rosenau (Ed.), *International Politics and Foreign Policy, A Reader in Research and Theory*, Free Press, New York. ss.380-391.
- Sampson, R. (2003). *John L. O O'Sullivan and His Times*. Kent State University Press, Kent State.

- Sümer, G. (2008). ‘‘Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü’’, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5 (19), 119-144.
- Şener, B. (2014). Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: ‘‘Amerikan İstisnacılığı’’ Ya Da ‘‘Açık/Kaçınılmaz Yazgı’’ The Journal of Academic Social Science Studies, 26 (1), 405-420.
- Whitaker, U. G. Jr. (1961). ‘‘Actors, Ends, and Means: A Coarse-Screen Macro-Theory of International Relations’’, in J.N. Rosenau (Ed.), International Politics and Foreign Policy, A Reader in Research and Theory, The Free Press, New York. ss.438-448.
- Wooley, J. T. & Peters, G. (2012). ‘‘2012 Republican Party Platform’’, American Presidency Project, August 27, 2012. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/302338>.
- Waltz, K. N. (1993). ‘‘The New World Order’’, Millenium, 22 (2), 187- 195.
- Waltz, K.N. (1954). Man, The State and War: A Theoretical Analysis, Colombia University Press, New York.
- Waltz, K.N. (1979). Theory of International Politics, MacGraw-Hill, New York.
- Walt, S.M. (2011). The Myth of American Exceptionalism, Foreign Policy, (189), 72.
- Williams, H., Wright M. & Evans, T. (1996). Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme, (der), Haz. Erdaş, T. & Durmuş, F., Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Viorst, M. (1967). The Great Documents of Western Civilization, Chilton Book Company: Philadelphia.
- Vergin, N. (2003). Siyasetin Sosyolojisi, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Young, A.L. (2008). Arent Orange: A History of Its Use, Disposition and Environmental Fate, Available from the Armed Forces Pest Manangement Board Literature Retrieval System, Accession: 188312.
- Yapıcı, U. (2015). ‘‘Can Soft Power be Measured?’’, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 12 (47), 5-25.
- Zinnes, D. A. (1967), ‘‘An Analytical Study of the Balance of Power Theories’’, Journal of Peace Research, 4 (3), 1967, 270-285.